

Elegy for citizen participation: Tehran youth's perception of participation and governance

Mojtaba Shirkhodaei

PhD Candidate in Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Art, Tehran, Iran (Corresponding Author)

E-Mail: M.Shirkhodaei@student.art.ac.ir

Neda Moayerian

Assistant Professor, School of Urban Planning, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Theoretical and normative frameworks of urban planning posit citizen participation as a foundational mechanism for legitimizing public decision-making, enhancing policy efficacy, and redistributing political power. Seminal models, such as Arnstein's ladder of citizen participation, conceptualize engagement as a gradient of citizen control, yet the operationalization of these principles, particularly within the socio-political contexts of many global south countries, remains profoundly challenging. Tehran, Iran's capital, exemplifies this discrepancy, where extant participatory structures appear decoupled from substantive citizen influence. This study interrogates this disconnect by focusing on the perceptions of youth as a cohort whose political participation and future stake in the city render their perspectives critically salient, especially considering their demographic significance. The research aims to critically diagnose the state of urban governance in Tehran through the dual lenses of youth perception and managerial insight, thereby mapping the contours of the city's participatory deficit in a comprehensive manner.

This inquiry is conceptually grounded in the paradigm of "governance", which transcends the conventional focus on state institutions ("government") to encompass the complex networks of actors and processes through which societal decisions are formulated and implemented. In this broader understanding, governance highlights the cooperative, negotiated, and often contested interactions among diverse public, private, and civic entities. To introduce a normative evaluative dimension, the analysis employs the framework of "good governance." This framework is operationalized through its core principles, as delineated by international institutions (e.g., UNDP, World Bank): participation: the inclusive involvement of citizens in decision-making processes. Rule of Law: The impartial application of a transparent legal framework. Transparency: The unimpeded access to information pertinent to public decisions. Accountability and Responsiveness: The obligation of decision-makers to justify their actions and respond to citizen concerns. Consensus orientation: The mediation of diverse interests to achieve collective agreement. Equity & Inclusiveness: The assurance that all societal groups benefit from development. Effectiveness and Efficiency: The optimal utilization of resources to achieve stated policy objectives. The study's conceptual model posits these principles not as discrete variables, but as dynamically interrelated components of a systemic whole. Participation is theorized as both a prerequisite for and an outcome of effective governance, embedded in a recursive relationship with factors such as trust, institutional legitimacy, and civic capacity, all of which interact continuously in shaping public life.

A sequential mixed-methods research design (first quantitative and later qualitative phase) was deployed to facilitate explanatory breadth. The investigation is characterized as applied and descriptive in nature. Data were collected through a cross-sectional survey instrument from a sample of 311 Tehrani residents aged 18–32, recruited via digital platforms, including WhatsApp, Telegram, Instagram, and LinkedIn. The questionnaire employed 5-point Likert scales to quantify respondent perceptions across fifteen variables derived from the good governance framework (e.g., transparency, corruption, legitimacy, and willingness

to participate). Additionally, we conducted twelve semi-structured interviews with a purposively selected cohort of current and former senior urban executives and elected officials in Tehran (e.g., former mayors, city council members). These interviews, with an average duration of 46 minutes, were subjected to a thematic analysis to identify root causes of youths' negative perception of governance in Tehran, the challenges, and potential remedies. Data analysis entailed descriptive statistics and inferential methods, including Pearson's correlation, to examine variable relationships and spatial differentiations across five primary geographical zones of the metropolis, offering a fine-grained portrayal of intra-urban disparities.

The triangulation of qualitative and quantitative data yields a consistent diagnosis of systemic governance failure. Survey results indicate a pronounced negative perception of good governance principles among the youth participants. Mean scores for critical variables—Transparency ($M=1.83$), Rule of Law ($M=1.77$), Accountability ($M=1.93$), and Justice ($M=1.86$)—cluster significantly below the scale midpoint, indicating a consensus of deficiency and chronic institutional shortcomings. The perception of corruption ($M=4.53$) was acutely high. In stark contrast, the variables Willingness to Participate ($M=3.61$) and Sense of Citizenship ($M=3.56$) scored above average, revealing a critical paradox: high civic potential coexists with profoundly negative evaluations of the governing apparatus. Geospatial analysis revealed statistically significant inter-zonal variances. For instance, perceptions of transparency were marginally higher in the northern districts, while perceptions of justice and rule of law were most negative in the central and western parts of the city, respectively. Southern district respondents reported the highest willingness to participate alongside the lowest scores for efficacy and public interest consideration. Furthermore, correlation analysis identified a significant negative relationship between educational attainment and perceptions of transparency ($r = -0.190$, $p = 0.001$), justice ($r = -0.133$, $p = 0.021$), and legitimacy ($r = -0.142$, $p = 0.015$), suggesting that greater cognitive resources correlate with more critical appraisal of institutional performance and heightened awareness of governance shortcomings.

Analysis of managerial interviews corroborated the quantitative findings and provided a diagnostic narrative. The data elucidate a self-reinforcing vicious cycle of governance dysfunction: a foundational lack of institutional transparency and entrenched corruption subverts the rule of law and equitable resource distribution (justice). These deficits directly precipitate a severe erosion of public trust in municipal institutions. The resulting climate of cynicism and powerlessness suppresses authentic citizen engagement, reducing participation to perfunctory or tokenistic forms. The absence of civic oversight and input consequently undermines the legitimacy of public decisions and degrades administrative efficiency and effectiveness, thereby reinforcing the initial structural deficits. Interviewees consistently emphasized that these issues are not episodic but deeply systemic, rooted in longstanding institutional cultures.

In conclusion, the state of citizen participation in Tehran is not merely weak; it is structurally exacerbated by a self-perpetuating cycle of governance failure. Empirical evidence underscores a profound disconnect: the latent potential of youth civic motivation is systematically nullified by the perceived institutional rigidity, opacity, and unaccountability. The findings challenge the assumption that participatory will spontaneously translate into participatory action in the absence of credible and receptive institutional channels. The direct policy implication of this research is that urban management must regard the high governance literacy and participatory inclination of educated youth not as a threat, but as a social and intellectual capital. To prevent this capital from lying dormant or being misdirected, it is necessary to design new institutional mechanisms that can absorb and channel this capacity. The ultimate goal is to transform informed critique into co-creation within the decision-making process and to restore trust through institutionalized accountability.

Keywords: Good governance, citizen participation, transparency, corruption, Tehran youth

فصلنامه علمی نامه معماری و شهرسازی، ۱۸(۵۰)، ۸۳-۵۹

DOI: 10.30480/aup.2026.6175.2334

نوع مقاله: پژوهشی

در رثای مشارکت شهروندی؛ ادراک جوانان تهران از حکمروایی و مشارکت*

مجتبی شیرخدائی

دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

E-Mail: M.Shirkhodaei@student.art.ac.ir

ندا معیریان

استادیار دانشکده شهرسازی، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

مشارکت شهروندی رکنی اساسی در حکمروایی خوب شهری است. بااین حال، مشارکت شهروندی به‌ویژه در میان جوانان حتی در میان کشورهای با ساختارهای سیاسی دموکراتیک رو به افول است. این پژوهش با هدف واکاوی ادراک جوانان تهرانی از حکمروایی و مشارکت شهروندی و تحلیل دیدگاه‌های مدیران شهری در ارتباط با چالش‌های مشارکت جوانان با رویکرد آمیخته (کیفی - کمی) انجام شده است. داده‌ها از طریق تکمیل ۳۱۱ پرسش‌نامه توسط جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله تهرانی و انجام ۱۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با مدیران شهری تا حد اشباع گردآوری شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل مضمون، آمار توصیفی و همبستگی نشان می‌دهد جوانان تحقق اصول حکمروایی خوب را پایین‌تر از حد متوسط و فساد را در وضعیت بحرانی ارزیابی می‌کنند. در مقابل، تمایل به مشارکت و احساس شهروندی در سطحی بالاتر از متوسط ارزیابی شد. تحلیل داده‌های کمی و کیفی حاکی از آن است که با وجود تمایل بالای جوانان به مشارکت، نبود سازوکارهای نهادی شفاف، این سرمایه اجتماعی را به حاشیه می‌راند. همبستگی بالای سطح تحصیلات و ادراک انتقادی جوانان فراتر از گزاره‌ای آماری، باید به عنوان پیام سیاستی کلیدی تلقی شود. حکمروایی شهری مکلف است با طراحی سازوکارهای نهادی باز و پاسخگو، این تمایل شهروندی و سواد حکمروایی را به‌سوی مشارکت سازنده در تصمیم‌گیری‌های شهری سوق داده تا از تبدیل آن به انفعال یا بحران مشروعیت جلوگیری شود.

کلیدواژه‌ها: حکمروایی خوب، مشارکت شهروندی، شفافیت، فساد، جوانان تهران

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مجتبی شیرخدائی با عنوان «واکاوی الگوی بهینه مشارکت شهروندان در حکمروایی خوب شهر تهران با استفاده از روش‌های تحلیل پویایی‌شناسی سامانه‌ها» است که با راهنمایی دکتر ندا معیریان در دانشکده شهرسازی دانشگاه تهران انجام شده است.

مقدمه

شهرهای معاصر برای حکمروایی کارآمد و پاسخگو، نیازمند مشارکت فعال همه شهروندان اند. با وجود تأکید اسناد رسمی و برنامه‌های توسعه‌ای بین‌المللی و داخلی بر گسترش مشارکت عمومی و نقش شوراهای در تصمیم‌گیری (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸، اصول ۳، ۶ و ۷؛ "The Global Goals, n.d")، در بسیاری از پژوهش‌ها به شکاف معنادار میان «گفتمان مشارکت» و «واقعیت مشارکت» اشاره شده است (برای مثال شرفی و همکاران، ۱۳۹۸؛ محمودی پاتی و فلاح‌زاده، ۱۳۹۷؛ مشهودی، ۱۴۰۳). نمونه‌ای از این شکاف را می‌توان در کاهش حدود ۲۰ درصدی مشارکت شهروندان در انتخابات شورای اسلامی شهر تهران در سال ۱۴۰۰ نسبت به دوره پیش از آن مشاهده کرد (آل داود، ۱۳۹۶؛ فرامرزی، ۱۴۰۰). در این میان، جوانان به دلیل سهم جمعیتی بالا و نقش ویژه در ورود ارزش‌ها و شیوه‌های نوین تعامل، جایگاهی محوری دارند. در سطح جهانی و نیز در ایران، مشارکت جوانان در عرصه‌های رسمی سیاست مانند رأی دادن، عضویت در احزاب و حضور در نهادهای تصمیم‌گیری، کمتر از نسل‌های پیشین است و در بسیاری شاخص‌ها روندی نزولی را نشان می‌دهد (حبیب‌پور گنجابی، ۱۴۰۴؛ Baloch & Barrail, 2025). سازوکارهای رسمی موجود نظیر شوراهای محله، سامانه‌های ارتباطی ۱۳۷ و ۱۸۸۸، نظرسنجی‌ها و پویش‌های شهری به ندرت توانسته‌اند سطحی پایدار از اعتماد، انگیزه و احساس اثربخشی در میان جوانان ایجاد کنند (حبیب‌پور گنجابی، ۱۴۰۴). تجربه زیسته بسیاری از جوانان تهرانی با احساس نادیده گرفته شدن، ناکارایی بوروکراتیک، سیاسی شدن مشارکت و محدودیت‌های ساختاری گره خورده است (برای مثال امینی و عزتی، ۱۳۹۶؛ حسینی‌زاده‌آرانی، ۱۴۰۴؛ رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۳). وضعیتی که فهم آنان از مشارکت را به طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد.

تمرکز بر جوانان تهران از چند جهت اهمیت دارد. نخست، ظرفیت بالای آنان برای نوآوری اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی؛ دوم، قرارگرفتن جوانان در خط مقدم مواجهه با ناکارایی‌های حکمروایی، بحران‌های شهری و تحولات سریع فناورانه و سوم، نقش ادراک آنان به عنوان شاخصی پیش‌نگر از پویایی یا فرسایش آینده سرمایه اجتماعی و حکمروایی شهری. این موضوع در شرایط دست‌وپنجه نرم کردن تهران با بحران سرمایه اجتماعی، مشارکت و فرسایش اعتماد عمومی اهمیت دوچندان می‌یابد (Asadi-lari et al., 2016). با وجود چنین ضرورتی، ادبیات موجود درباره مشارکت شهری در ایران، عمدتاً رویکردی ساختارگرا و دولت‌محور دارد و کمتر به تجربه زیسته و ادراک نسل جوان پرداخته است. پژوهش‌های محدود در حوزه مشارکت جوانان نیز اغلب بر رفتارهای انتخاباتی (تعجبی و همکاران، ۱۴۰۳)، فعالیت‌های داوطلبانه (حبیب‌پور گنجابی، ۱۴۰۴) یا عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی متمرکز بوده‌اند و کمتر به ابعاد ادراکی مشارکت در حکمروایی شهری توجه داشته‌اند. در این میان، پرسش محوری این پژوهش چنین صورت‌بندی می‌شود: جوانان تهرانی مشارکت در امور شهری را چگونه ادراک می‌کنند و برداشت ایشان از حکمروایی شهری تهران چگونه است؟ در راستای هدف اصلی پژوهش، تحلیل چالش‌ها و توان مشارکت جوانان از دید مدیران شهری و ادراک مدیران از مسیرهای ممکن جهت بهبود حکمروایی شهر تهران نیز مورد واکاوی قرار گرفته است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌ها در حوزه مشارکت اجتماعی نشان می‌دهد ادراک افراد نسبت به فرایند و نتایج مشارکت بر میزان مشارکت آن‌ها اثرگذار است. زمانی که شهروندان، فرایندهای مشارکتی را منصفانه، پاسخگو و مؤثر تلقی کنند، احتمال مشارکت فعال آن‌ها افزایش می‌یابد و این ادراک مثبت می‌تواند اعتماد اجتماعی و رضایت

از نهادهای تصمیم‌گیر را تقویت کند (Ernst, 2019). به علاوه، خود مشارکت نیز می‌تواند ادراک افراد را تغییر دهد. شرکت در تصمیم‌گیری‌های محلی یا امور عمومی، موجب تغییر ادراک نسبت به پاسخگویی دولت و نهادهای می‌شود که می‌تواند به افزایش اعتماد شهروندان و پذیرش بیش‌تر سیاست‌ها و تصمیم‌ها منجر شود. در نتیجه، رابطه میان ادراک و مشارکت، دوجانبه و تقویتی است: ادراک مثبت از فرایندها و نتایج مشارکت، انگیزه مشارکت را افزایش می‌دهد و مشارکت فعال، ادراک شهروندان نسبت به پاسخگویی، مشروعیت و اثربخشی تصمیم‌ها را بهبود می‌بخشد و به ایجاد سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی کمک می‌کند.

در پژوهش‌های صورت‌گرفته، موانع متعددی بر سر راه نیل به مشارکت واقعی شناسایی شده است که می‌توان مهم‌ترین این دسته‌ها را موانع «شخصی و عرفی»، «ادراکی»، «اقتصادی»، «فرهنگی و اجتماعی»، «سیاسی، نهادی و قانونی» و موانع «مدیریتی و حرفه‌ای» دانست (برای مثال De Blasio et al., 2020؛ ابطحی و شیانی، ۱۳۹۹؛ تقدسی و شریف‌زادگان، ۱۴۰۲؛ دانش‌پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ شرفی و همکاران، ۱۳۹۸؛ محمودی پاتی و فلاح زاده، ۱۳۹۷؛ مکوندی و همکاران، ۱۴۰۴؛ یزدان پناه، ۱۳۸۶).

با وجود اینکه پژوهشگران متعددی بر بیگانگی مضاعف جوانان از جریان اصلی زندگی دموکراتیک تأکید کرده‌اند (Fernández Guzmán Grassi et al., 2024)، پژوهش‌های محدودی بر ادراک افراد، به‌ویژه جوانان از اصول حکمروایی خوب و در صدر آن‌ها مشارکت در ساختارهای موجود پرداخته است (Devaney, 2016). همچنین توجه اندکی به قضاوت‌های جوانان در مورد اشکال مختلف مشارکت مدنی و دلایل آن‌ها برای این قضاوت‌ها معطوف بوده است (Pachi & Barrett, 2012). علاوه بر این، محدود پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه ادراک شهروندان از حکمروایی و مشارکت، با تناسب چندانی با زمینه‌های جهان جنوب (مثلاً شهر تهران) ندارد یا صرفاً بر موانع مشارکت شهروندان (برای مثال ابطحی و شیانی، ۱۳۹۹؛ محمودی پاتی و فلاح‌زاده، ۱۳۹۷؛ یزدان‌پناه، ۱۳۸۶)، ارتقای کیفیت عملکرد شهرداری (دهدشتی‌نیا و سلیمانی، ۱۴۰۳) یا دیگر مؤلفه‌های حکمروایی خوب از جمله شایسته‌سالاری (برای مثال طاهرپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدیاری و آرمان، ۱۴۰۱)، حاکمیت قانون^۱ و اثربخشی^۲ و کارایی^۳ (حسینی، ۱۳۹۵) یا ادراک شهروندان به عنوان کلیدی یکپارچه از مفهوم مشارکت (شرفی و همکاران، ۱۳۹۸) تمرکز داشته است.

مبانی نظری

حکمروایی به مجموعه‌ای از سازوکارها، فرایندها، نهادها و روابط رسمی و غیررسمی اطلاق می‌شود که از طریق آن‌ها قدرت، توزیع و اعمال می‌شود؛ تصمیم‌های جمعی اتخاذ می‌گردد و منابع عمومی در سطوح مختلف (محلی، ملی و فراملی) مدیریت می‌شود (Waheduzzaman & Mphande, 2012). حکمروایی خوب به عنوان فرایندی که طی آن اعضای اقلیت و آسیب‌پذیر اجتماع، مدنظر قرار می‌گیرند و تصمیم‌ها پاسخگوی نیاز فعلی و آینده اجتماع است، شامل اصولی نظیر مشارکت، مسئولیت‌پذیری^۴ و پاسخگویی^۵، اثربخشی و کارایی، شفافیت^۶ و حاکمیت قانون است؛ اصول دیگری چون عدالت و انصاف^۷، توان بروز خود^۸ و اجماع‌محوری^۹ نیز در کنار آن‌ها مطرح می‌شود (Gupta et al., 2015; Hudon & Rouillard, 2015; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009). معانی و شیوه‌های سنجش این اصول علی‌رغم پژوهش‌های نظری متعدد مورد مناقشه است و معیارهای اندکی برای اندازه‌گیری آن‌ها وجود دارد (Pomeranz & Stedman, 2020). در ادامه تعاریف مورد استفاده این پژوهش در ارتباط با اصول حکمروایی خوب بیان شده است.

در چارچوب حکمروایی خوب مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی به این معناست که مدیران و نهادهای اداری وظایف و تعهدات پستی خود را انجام دهند (Keping, 2018, 5) و تصمیم‌هایشان بر دلایلی روشن استوار

باشد تا بتوانند مسئولیت تصمیم را بپذیرند (Gupta et al., 2015, 32). اثربخشی و کارایی نیز به استفاده از منابع در فرایندها، برای رسیدن به اهداف اشاره دارد (Pomeranz & Stedman, 2020, 3) که مؤلفه‌های مذکور در چارچوب شایسته‌سالاری، به‌عنوان عنصر جدایی‌ناپذیر حکمروایی، مطرح می‌شود (رهنورد و همکاران، ۱۳۹۲؛ طاهرپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷) و در صورت فقدان شایسته‌سالاری، اعتماد شهروندان به حکمروایی نیز کاهش می‌یابد (محمدیاری و آرمان، ۱۴۰۲).

ساختار اداری عقلانی^۱ مستلزم طراحی علمی و انعطاف‌پذیر رویه‌ها و به حداقل رساندن هزینه‌های اداری است (Keping, 2018, 6) و در پیوند با شفافیت قرار می‌گیرد. در حکمروایی خوب، شفافیت به این معناست که همه شهروندان نسبت به اطلاعات خط‌مشی‌های نظام حاکم، در چارچوب منافع شهروندان، محق‌اند (Keping, 2018, 5) و تصمیم‌ها، استدلال‌های پایه‌ای و نتایج آن‌ها باید برای همه قابل دسترسی باشد (Gupta et al., 2015, 32). شفافیت به‌عنوان ارزشی مرتبط با اعتماد، ابزار کلیدی حکمروایی خوب برای افزایش اعتماد و کاهش فساد است که معمولاً به در دسترس بودن اطلاعات عملکرد سازمان‌های دولتی و بیان واضح منطق تصمیم‌سازی تعبیر می‌شود (Pomeranz & Stedman, 2020, 3). حاکمیت قانون نیز به این معناست که قانون اصل معظم^۲ در اداره سیاسی عمومی است و همه مقامات و شهروندان ضمن برابری مقابل قانون، باید آن را رعایت کنند (Keping, 2018, 5).

مشارکت

فرایندهای مشارکتی در دل حکمروایی خوب، مشروعیت نهادهای حاکمیتی را تقویت کرده و به شهروندان توانایی شرکت در تصمیم‌ها و پیشنهاد خط‌مشی‌ها را می‌دهد (Pomeranz & Stedman, 2020). در این شرایط، تعامل شهروندان و مقامات نظام حاکم زمینه‌ساز تحقق تعهدات و حقوق، حل اختلاف‌ها و همکاری برای تولید کالا و خدمات عمومی است (Brinkerhoff & Goldsmith, 2005; Cited in Waheduzzaman & Mphande, 2012, 38). مشارکت شهروندان یکی از چالش‌های اصلی پژوهش در حوزه حکمروایی است که با بسیاری از مفاهیم دیگر حکمروایی تلاقی پیدا کرده است. مشارکت شهروندان، به معنای دربرگیری^۳ و تسهیم^۴ قدرت در تصمیم‌گیری‌هاست (da Cruz et al., 2019; Quick & Bryson, 2022) که می‌تواند مسئولیت‌پذیری، شفافیت، کارایی و کاهش فساد طرح‌ها را تضمین کند (Waheduzzaman & Mphande, 2012). مشارکت به صورت مستقیم یا غیرمستقیم (Hordijk et al., 2015; Quick & Bryson, 2022)، سنگ‌بنای دموکراسی و عامل ارتقای پاسخگویی، شفافیت و توسعه پایدار محلی است (Arnstein, 1969; van Doeveren, 2011; Waheduzzaman & Mphande, 2012) که با توزیع مجدد قدرت، به محرومان امکان اثرگذاری واقعی بر تصمیم‌ها و ایجاد اصلاحات اجتماعی را می‌دهد (Arnstein, 1969; Ataman & Tunc-er, 2022). مشارکت فعال شهروندان ماهیت دموکراتیک تصمیم‌گیری را تقویت می‌کند و فرصت‌هایی برای توسعه فردی و مهارت‌های دموکراتیک فراهم می‌آورد (Kantamaturapoj et al., 2023; Wagenaar, 2007). بااین‌حال، تفاوت میان مشارکت نمادین و قدرت واقعی تأثیرگذاری باید مد نظر قرار گیرد (Arnstein, 1969; Evans, 2010; Cited in Waheduzzaman & Mphande, 2012). علاوه بر این، باتوجه به کاهش اعتماد عمومی به نهادهای دولتی که در دموکراسی‌های غربی نیز رخ داده است، اهمیت حکمروایی خوب و نقش اعتماد به‌عنوان شاخص رضایت از خدمات عمومی افزایش می‌یابد (De Blasio et al., 2020). دستیابی به مدل دموکراتیک حکمروایی نیازمند نظامی تدریجی و ساختاری است که شهروندان را به‌طور کامل با بدنه حکومت درگیر^۴ و گروه‌های مدنی و بخش خصوصی را فعال کند تا مردم محلی در مورد حقوق شهروندی

خود حساس تر شوند (Waheduzzaman & Mphande, 2012; Bryson et al., 2013).

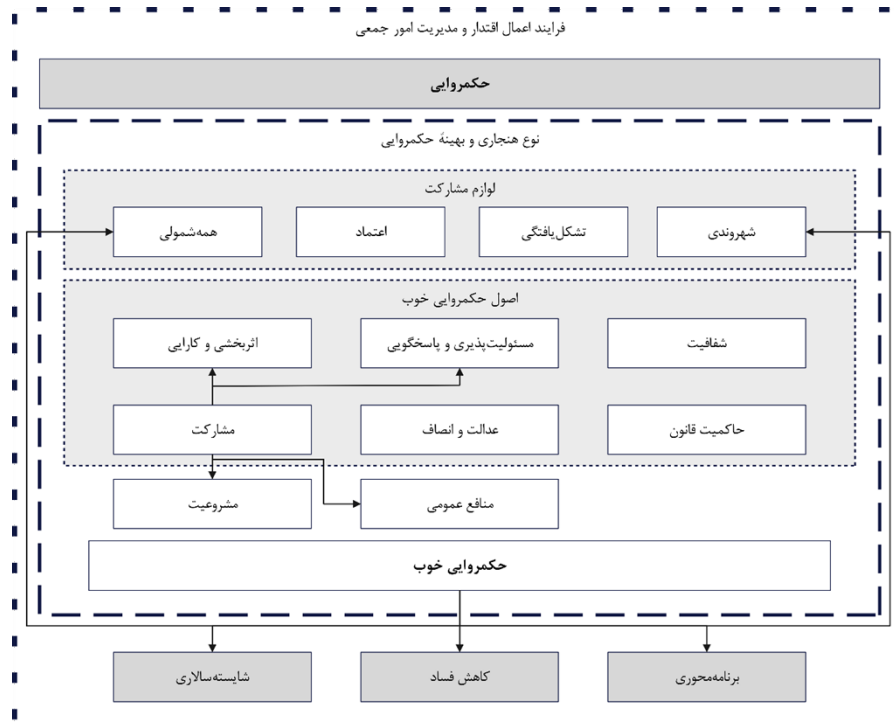
مشارکت جوانان در حکمروایی خوب شهری

مشارکت جوانان در حکمروایی خوب شهری نه فقط مطالبه‌ای هنجاری؛ بلکه ضرورتی عملی برای ارتقای اثربخشی سیاست‌های شهری است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که جوانان دارای ظرفیت بالایی برای نوآوری، شناسایی مسائل درحال ظهور و تولید راه‌حل‌هایی‌اند که بزرگسالان معمولاً به آن‌ها کم‌تر توجه می‌کنند (Checkoway, 2011; Lansdown, 2010). از منظر عدالت نسلی نیز، سیاست‌هایی که آینده شهر را شکل می‌دهد، باید با حضور گروهی تدوین شود که بیش‌ترین زمان را در آن آینده خواهند گذراند (OECD, 2020). علاوه بر این، حضور جوانان و حتی کودکان علی‌رغم دانش و تجربه محدود ایشان (خسروی پورو همکاران، ۱۴۰۳) می‌تواند کیفیت حکمروایی را از طریق افزایش پاسخگویی، مشروعیت و تنوع دیدگاه‌ها تقویت کند (UN-Habitat, 2013). بااین حال، مشارکت زمانی تحقق پیدا می‌کند که ادراک جوانان از حکمروایی شهری مثبت باشد. مطالعات نشان می‌دهد که احساس «اثربخشی»، «شنیده شدن»، «شفافیت تصمیم‌گیری» و «قابل اعتماد بودن نهادهای شهری» پیش‌شرط‌های ادراکی مشارکت مؤثرند (Wong et al., 2010; Cammaerts et al., 2014). اگر جوانان تصور کنند که فرایندها نمایشی است یا صدای آن‌ها بی‌اثر خواهد بود، احتمال مشارکت به شدت کاهش می‌یابد. تجربه‌های گذشته نیز نقش مهمی دارد: تجربه مشارکت موفق احساس کارایی مدنی را افزایش می‌دهد؛ اما مشارکت‌های بی‌نتیجه یا نمادین به بی‌اعتمادی نهادی می‌انجامد (Kirlin, 2003). همچنین هویت نسلی اهمیت دارد: جوانانی که خود را «شهروندانی مشروع» در شهر ادراک می‌کنند، تمایل بیش‌تری برای ورود به فرایندهای مشارکتی نشان می‌دهند. بااین‌همه، موانع ساختاری و فرهنگی زیادی مشارکت جوانان را محدود می‌کند. یکی از مهم‌ترین آن‌ها بزرگسال‌سالاری^{۱۵} است، نگرشی که بزرگسالان را برتر و جوانان را «کم‌توان» یا «بی‌تجربه» می‌پندارد و موجب می‌شود جوانان مشروعیت خود را زیر سؤال ببرند یا ستم بزرگسالان را درونی کنند (Checkoway, 2011; Giroux, 2003). این مسئله به شکل خفیف‌تر از منظر «نوجوان‌هراسی»^{۱۶} نیز دیده می‌شود که رسانه‌ها و نهادهای امنیتی با بازنمایی جوانان به عنوان «مسئله» آن را تقویت و مشارکت مدنی را تضعیف می‌کنند. موانع دیگر شامل نبود فرصت‌های واقعی، مشارکت نمادین، عدم اعتماد جوانان به نهادهای شهری، منابع اندک، تجربه‌های مشارکتی بی‌نتیجه و فرایندهای پیچیده اداری است (Hart, 1992; Zeldin et al., 2013).

چارچوب مفهومی

باتوجه به عناصر شکل‌دهنده ادراک شهروندان از حکمروایی و مشارکت، می‌توان گفت حکمروایی به عنوان فرایندی مهارگرایانه، سازوکار ساماندهی شیوه اعمال اقتدار و قدرت (Gisselquist, 2012; Keping, 2018; Pomeranz & Stedman, 2020; van Doeveren, 2011) در نظام حاکم است. برای ارزیابی کیفیت این فرایند و افزودن بُعد هنجاری به آن، مفهوم «حکمروایی خوب» مطرح می‌شود (Hudon & Rouillard, 2015; Ofori et al., 2023; Waheduzzaman & Mphande, 2012). در نظریه‌ها، حکمروایی خوب با شش اصل کلیدی شناخته می‌شود: مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی (Gisselquist, 2012; Gupta et al., 2015; Keping, 2018; Ofori et al., 2023; van Doeveren, 2011)، اثربخشی و کارایی (Gupta et al., 2015; Keping, 2018; van Doeveren, 2011)، شفافیت (Doornbos, 2003; Gisselquist, 2012; Gupta et al., 2015; Ietto et al., 2023; Pomeranz, 2020; van Doeveren, 2011)، حاکمیت قانون (Gupta et al., 2015; Hudon & Rouillard, 2020; van Doeveren, 2011)، عدالت (2015; Keping, 2018; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009; van Doeveren, 2011).

و انصاف (Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009) و مشارکت (Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009; van Doeveren, 2011; Waheduzzaman & Mphande, 2012). مشارکت واقعی شهروندان نیز مستلزم پیش شرط‌هایی است که مهم‌ترین آن‌ها شامل همه‌شمولی (Callaghan & Horne, 2022; van Doeveren, 2011)، اعتماد (van Do- De Blasio et al., 2020; everen, 2011؛ ابطحی و شیانی، ۱۳۹۹؛ پاکزاد، ۱۳۸۲؛ محمودی پاتی و فلاح‌زاده، ۱۳۹۷؛ نیک‌پیما و زارعی، ۱۳۹۸)، تشکیل‌یافتگی (Bryson et al., 2013; van Doeveren, 2011; Waheduzzaman & Mphande, 2012) و شیانی، ۱۳۹۹) و شهروندی فعال (Waheduzzaman & Mphande, 2012; Busse & Schneider, 2018; da Cruz et al., 2019; Wagenaar, 2007; Wahe- duzzaman & Mphande, 2012) است. در مبانی نظری، مجموعه‌ای از پیامدهای مثبت برای حکمروایی خوب برشمرده شده است؛ از جمله کاهش فساد (van Doeveren, 2020; Pomeranz & Stedman, 2020; Ietto et al., 2023)، برنامه‌محوری (حسینی، ۱۳۹۵؛ نیک‌پیما و زارعی، ۱۳۹۸)، شایسته‌سالاری (رهنورد و همکاران، ۱۳۹۲؛ Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020)؛ تقویت شهروندی (Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020)؛ افزایش همه‌شمولی (Gisselquist, 2012; van Doeveren, 2011). دو مورد اخیر با لوازم مشارکت همپوشانی مفهومی دارد و نشان می‌دهد که مشارکت مؤثر و حکمروایی خوب در رابطه دوسویه‌ای تقویت‌کننده قرار می‌گیرد. همچنین پژوهشگران نتایج مشارکت شهروندان را مواردی همچون افزایش مشروعیت (De Blasio et al., 2020; Pomeranz & Stedman, 2020)، توجه بیشتر به منافع عمومی در طرح‌ها (Wagenaar, 2007; Waheduzzaman & Mphande, 2012) و ارتقای کیفیت تصمیم‌گیری (دهدشتی‌نیا و سلیمانی، ۱۳۹۸) دانسته‌اند. دواصل «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و «اثربخشی و کارایی» نیز به‌طور مشترک در میان اصول حکمروایی خوب و نتایج مشارکت دیده می‌شود. برای وضوح بیشتر و درک رابطه این مفاهیم، دسته‌بندی‌ها و پیوندهای میان آن‌ها در شکل ۱ نمایش داده شده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

چارچوب نظری

در این بخش، بر پایه چارچوب مفهومی پژوهش، چارچوب نظری با هدف جهت دهی به پژوهش تدوین شده و ضمن تبیین مسیر ورود به موضوع، مبنای تنظیم پرسش‌ها از شهروندان و تعیین محورهای مصاحبه‌های انجام شده قرار گرفته است. هدف اصلی حکمروایی خوب را می‌توان اعمال حقوق یکایک شهروندان دانست که این هدف موجب می‌شود برنامه محوری تصمیم‌گیران، شایسته‌سالاری، همه‌شمولی، فاصله از شهرنشینی به‌سوی شهروندی و ممانعت از فساد، خروجی‌های حکمروایی خوب تلقی شود. با تمرکز بر مشارکت به‌عنوان یکی از پیش‌نیازها و همچنین اصول حکمروایی خوب، می‌توان بیان کرد که تحقق مشارکت نیازمند تشکل یافتگی جامعه، اعتماد متقابل شهروندان و مدیران شهری، همه‌شمولی تصمیم‌ها و حضور شهروند در شهر است. در آخر مشارکت که با هدف اجماع میان ذی‌نفعان مختلف و توانمندسازی شهروندان در زمین تدوین طرح‌ها و خط‌مشی‌ها، شکل‌گیری و تصویب قوانین و همین‌طور اجرای خط‌مشی‌ها اتفاق می‌افتد، می‌تواند موجبات ارتقای مشروعیت تصمیم‌ها، درگیری و دربرگیری شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی و در حد بالاتر آن، لحاظ شدن منافع عمومی در طرح‌ها، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی دوجانبه میان شهروندان و مدیران و بهبود اثربخشی و کارایی تصمیم‌های اتخاذ شده شود. این موارد به‌صورت دسته‌بندی شده، در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱. چارچوب نظری پژوهش

حکمروایی خوب			
Pomeranz & Stedman, 2020; van Doeveren, 2011	کاهش فساد	Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020; van Doeveren, 2011	شفافیت
van Doeveren, 2011	همه‌شمولی	Gupta et al., 2015; Keping, 2018; van Doeveren, 2011	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی
Busse & Schneider, 2018; da Cruz et al., 2019; Wagenaar, 2007; Waheduzzaman & Mphande, 2012	شهروندی	Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009; van Doeveren, 2011; Waheduzzaman & Mphande, 2012	مشارکت
حسینی، ۱۳۹۵؛ نیک‌پیما و زارعی، ۱۳۹۸	برنامه‌محوری	Gupta et al., 2015; Keping, 2018; van Doeveren, 2011	اثربخشی و کارایی
رهنورد و همکاران، ۱۳۹۲؛ طاهریور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدیاری و آرمان، ۱۴۰۱	شایسته‌سالاری	Gupta et al., 2015; Hudon & Rouillard, 2015; Keping, 2018; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009; van Doeveren, 2011	حاکمیت قانون
Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009	عدالت	Gupta et al., 2015; Pomeranz & Stedman, 2020; UN.ESCAP, 2009	عدالت
مشارکت			
De Blasio et al., 2020; Pomeranz & Stedman, 2020	مشروعیت	Callaghan & Horne, 2022; van Doeveren, 2011	همه‌شمولی
Kertaningrum & Widayati, 2021; van Doeveren, 2011; Waheduzzaman & Mphande, 2012	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	De Blasio et al., 2020; van Doeveren, 2011; محمودی ابطی و شبانی، ۱۳۹۹؛ پانی و فلاح زاده، ۱۳۹۷	اعتماد
Gupta et al., 2015; Keping, 2018; van Doeveren, 2011	اثربخشی و کارایی	van Doeveren, 2011؛ ابطی و شبانی، ۱۳۹۹	تشکل یافتگی جامعه
Wagenaar, 2007; Waheduzzaman & Mphande, 2012	منافع عمومی	da Cruz et al., 2018; Hordijk et al., 2015; Kantamaturapoj et al., 2023; Quick & Bryson, 2022; Waheduzzaman & Mphande, 2012	شهروندی

روش‌شناسی پژوهش

باتوجه به اهداف، اطلاعات و داده‌های موردنیاز، در این پژوهش کاربردی توصیفی از رویکرد کمی - کیفی از طریق پرسش‌نامه و مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است. تدوین چارچوب نظری به شیوه گردآوری داده کتابخانه‌ای انجام شد. برای سنجش ادراک جوانان تهرانی از وضعیت اصول حکمروایی و مشارکت شهروندی، روش پرسش‌نامه انتخاب شد. باتوجه به تعاریف متفاوت از سن جوانی، در این پژوهش دامنه سنی ۱۸ تا ۳۵ سال در نظر گرفته شده که بر اساس تغییرات رسمی در تعاریف ملی و قوانین انتخاباتی تعیین شده است (ستاد ملی ساماندهی امور جوانان، ۱۳۹۷؛ شورای عالی جوانان، ۱۳۹۸؛ مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹؛ ۱۴۰۳). جمعیت نقاط شهری استان تهران در بازه سنی ۱۵ تا ۳۴ سال ۳ میلیون و ۶۷۰ هزار نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۲).

جهت برآورد وضعیت هریک از اصول حکمروایی خوب از دید جوانان از پرسش‌نامه با طیف ۵ درجه‌ای لیکرت و تبدیل آن به داده‌های کمی استفاده شده است که این مقیاس‌ها معمولاً فاصله‌ای یا شبه‌فاصله‌ای^{۱۷} در نظر گرفته می‌شوند (Floyd & Widaman, 1995, 288). پرسش‌نامه‌ها از طریق سکوی مجازی تلگرام، واتس‌اپ و اینستاگرام در میان شهروندان تهران توزیع و تکمیل شد. در مجموع ۳۱۱ پرسش‌نامه از جوانان تهران جمع‌آوری شده است. همچنین جهت ارزیابی سطح اطمینان پاسخ‌ها و امکان اتکا به میانگین پاسخ‌های دریافت‌شده از آزمون میانگین جامعه برای جامعه‌ای بزرگ‌تر از ۳۰ عضو استفاده شده است. در این آزمون فرضیه‌ای درباره اندازه میانگین جامعه مطرح می‌شود و با استفاده از داده‌های نمونه، صحت آن در سطح خطای موردنظر ارزیابی می‌شود. اگر حجم نمونه بیش از ۳۰ باشد، آماره آزمون از تقسیم تفاوت میانگین فرضی و میانگین نمونه بر انحراف معیار خطای استاندارد ($\sqrt{n\sigma}$) به دست می‌آید. با انتخاب سطح اطمینان ۹۵ درصد (با ضریب ۱.۹۶)، می‌توان حجم نمونه‌ای تعیین کرد که با احتمال ۹۵ درصد، میانگین نمونه حداکثر با خطای ۰.۱ از میانگین جامعه فاصله داشته باشد. به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های متغیرها از ضرایب چولگی و کشیدگی استفاده شده است که نتایج این آزمون در جدول ۲ آمده است. متغیر شایسته سالاری نسبت به سایر متغیرها که مستقیماً از جوانان تهرانی در مورد آن‌ها پرسیده شد، چندان ملموس نیست و در پژوهش‌های موجود، این متغیر نتیجه چندین عامل دانسته شده است (برای مثال طاهریپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷). به همین جهت در پژوهش حاضر نیز میانگین متغیرهای فساد (اولویت ضوابط بر روابط) (رهنورد و همکاران، ۱۳۹۲؛ طاهریپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدیاری و آرمان، ۱۴۰۱)، برنامه محوری (پایبندی به قوانین) (طاهریپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدیاری و آرمان، ۱۴۰۱)، کارایی (هدررفت بودجه) (طاهریپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷) و مشروعیت (اجرای درست قوانین) (طاهریپور کلانتری و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدیاری و آرمان، ۱۴۰۱) به عنوان نمایه‌ای از متغیر شایسته سالاری مورد استفاده قرار گرفته و به عنوان یکی از متغیرهای پژوهش در جدول مذکور لحاظ شده است.

جدول ۲. ضرایب چولگی و کشیدگی متغیرها

شماره	متغیر	تعداد پاسخ‌ها	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
۱	شفافیت	۲۸۹	۰.۹۳۵	۰.۳۹۵
۲	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۲۹۱	۰.۶۳۳	-۰.۲۸۵
۳	شهروندی	۳۱۱	-۰.۵۷۷	-۰.۱۰۴

شماره	متغیر	تعداد پاسخ‌ها	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
۴	تمایل به مشارکت	۳۱۱	-۰.۶۳۰	-۰.۰۵۰
۵	اثربخشی	۳۱۱	-۰.۱۴۸	-۰.۰۶۶۲
۶	منافع عمومی	۳۱۱	-۰.۰۸۳	-۰.۱۳۸
۷	همه‌شمولی	۲۹۶	۰.۹۵۵	۰.۱۴۶
۸	اعتماد	۳۱۱	۰.۱۶۳	-۰.۰۶۳۱
۹	فساد	۳۱۱	-۲.۰۱۷	۴.۱۸۱
۱۰	برنامه‌محوری	۳۱۱	۰.۵۲۳	-۰.۴۹۵
۱۱	کارایی	۳۰۳	۱.۰۹۶	۱.۴۸۹
۱۲	حاکمیت قانون	۳۰۶	۱.۲۸۱	۱.۳۰۵
۱۳	عدالت	۲۹۸	۱.۰۴۸	۱.۲۳۳
۱۴	مشروعیت	۲۹۷	۰.۸۲۵	۰.۴۹۱
۱۵	شایسته‌سالاری	۲۹۰	۰.۲۱۵	۰.۹۹۶

باتوجه به جدول بالا، تمامی متغیرها، غیر از متغیر فساد، توزیع نرمالی دارند و این موضوع پذیرفته شده است که اگر تنها، ربع متغیرها از توزیع نرمال تبعیت نکنند، خروجی تحلیل تغییری نمی‌یابد (Ferguson & Cox, 1993). با توجه به تبعیت داده‌ها از توزیع نرمال و شبه‌فاصله‌ای تلقی شدن آن‌ها (Floyd & Widaman, 1995, 288) در مواردی که در ادامه آمده، جهت تحلیل ارتباط میان متغیرهای پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

در مرحله بعد، از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۲ مدیر شهری فعلی یا پیشین به روش نمونه‌گیری در دسترس و تا مرحله اشباع نظری استفاده شد تا دیدگاه آنان درباره ریشه‌های مشکلات، راهکارهای پیشنهادی و ارتباط مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت شهروندان بررسی شود. هدف از انجام این مرحله شناسایی دلایل عدم مشارکت جوانان از دید این ذی‌نفوذان بوده است. به منظور تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، از روش تحلیل مضمون^{۱۸} به شیوه براون و کلارک^{۱۹} استفاده شد. در گام نخست، تمامی مصاحبه‌ها به‌طور کامل پیاده‌سازی و چندین بار بازخوانی شدند تا درک اولیه‌ای از کلیت داده‌ها حاصل شود. در مرحله دوم، کدگذاری باز به صورت خط به خط انجام شد و مفاهیم معنادار مرتبط با ادراک مشارکت، حکمروایی و موانع نهادی استخراج گردید. در مرحله سوم، کدهای مشابه در قالب دسته‌های مفهومی جمع شدند و در نهایت، مضامین اصلی که بازتاب‌دهنده الگوهای تکرارشونده در دیدگاه مدیران شهری بود، شناسایی شد. فرایند تحلیل تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت و اعتبار تحلیل از طریق مقایسه مستمر داده‌ها، بازبینی کدها و تطبیق یافته‌های کیفی با نتایج بخش کمی تضمین شد. جدول ۳ حاوی اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان است.

جدول ۳. مشخصات مشارکت کنندگان پژوهش

ردیف	جنسیت	تحصیلات	مسئولیت یا سابقه حرفه‌ای	شیوه مصاحبه	طول تقریبی مصاحبه (دقیقه)	تاریخ مصاحبه
P01	زن	کارشناسی ارشد	مدیر در شرکت بازاریابی شهری ایران	مجازی	۲۷	۱۴۰۳/۰۹/۱۹
P02	مرد	دکتری	عضو پیشین شورای شهر	حضور	۴۸	۱۴۰۳/۰۹/۲۴
P03	مرد	دکتری	مدیرعامل سازمان وابسته به وزارت راه و شهرسازی	مجازی	۴۰	۱۴۰۳/۱۰/۰۱
P04	مرد	دکتری	عضو پیشین شورای شهر	حضور	۶۶	۱۴۰۳/۱۰/۰۲
P05	مرد	دکتری	مشاور عضو شورای شهر	حضور	۷۸	۱۴۰۳/۱۰/۰۳
P06	مرد	دکتری	عضو پیشین شورای شهر	حضور	۵۰	۱۴۰۳/۱۰/۱۶
P07	مرد	دکتری	مدیر در شهرداری تهران	حضور	۲۸	۱۴۰۳/۱۰/۲۳
P08	مرد	کارشناسی ارشد	عضو شورای شهر	حضور	۳۷	۱۴۰۳/۱۱/۰۲
P09	مرد	دکتری	شهردار پیشین	حضور	۲۵	۱۴۰۳/۱۱/۰۶
P10	مرد	دکتری	معاون اداره کل در شهرداری	حضور	۶۸	۱۴۰۳/۱۱/۱۴
P11	مرد	کارشناسی ارشد	مدیرکل در اداره وابسته به وزارت راه و شهرسازی	حضور	۴۹	۱۴۰۳/۱۲/۲۰
P12	مرد	دکتری	وزیر پیشین راه و شهرسازی	حضور	۳۳	۱۴۰۳/۱۲/۲۰
			میانگین زمان مصاحبه		۴۶	

یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از تحلیل داده‌های پرسش‌نامه نشان می‌دهد که جوانان تهرانی تحقق اغلب اصول حکمروایی خوب در مدیریت شهری را پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی می‌کنند. مؤلفه‌هایی نظیر شفافیت، حاکمیت قانون، عدالت، پاسخگویی، مشروعیت و کارایی، همگی با میانگین‌هایی نزدیک به وضعیت «ضعیف» یا «نامطلوب» ادراک شده‌اند؛ درحالی‌که در مقابل، تمایل به مشارکت و احساس شهروندی در سطحی بالاتر از حد متوسط قرار دارد. این ناهمخوانی معنادار، از وجود شکافی ساختاری میان ظرفیت اجتماعی مشارکت جوانان و عملکرد نهادی مدیریت شهری حکایت دارد، شکافی که صرفاً با اتکا به داده‌های کمی قابل تبیین نیست. بر این اساس، مرحله کیفی پژوهش با هدف واکاوی ریشه‌های نهادی این شکاف و تبیین سازوکارهایی که مانع تبدیل تمایل اجتماعی جوانان به مشارکت مؤثر می‌شود، طراحی و اجرا شد. پرسش‌های مصاحبه با مدیران شهری معطوف به چرایی ادراک منفی جوانان از اصول حکمروایی، موانع نهادی مشارکت و نسبت میان ساختارهای تصمیم‌گیری شهری و امکان اثرگذاری شهروندان تنظیم گردید. تحلیل نظام‌مند داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با مدیران شهری نشان می‌دهد که ادراک آنان از مسئله مشارکت جوانان در تهران، نه در سطح کنش‌های فردی یا کمبود انگیزه اجتماعی، بلکه در سطح سازوکارهای نهادی حکمروایی شهری ریشه دارد. در این راستا، تحلیل داده‌های کیفی به استخراج چهار مضمون اصلی انجامید:

۱. اجرای نابرابر قانون و تضعیف مشروعیت نهادی؛
۲. عدالت‌زدایی ساختاری و تقدم منافع خاص بر منافع عمومی؛
۳. شفافیت به عنوان پیش شرط مفقوده مشارکت مؤثر؛ و
۴. چرخه معیوب بی‌اعتمادی، مشارکت نمادین و ناکارایی مدیریتی.

این مضامین به صورت منفک قابل فهم نیستند و در پیوندی علی و بازتولیدشونده، زمینه انسداد نهادی مشارکت را فراهم می‌کنند، به گونه‌ای که ضعف شفافیت و اجرای گزینشی قانون، به فرسایش عدالت و اعتماد عمومی می‌انجامد و در نهایت، مشارکت شهروندان و به ویژه جوانان به سطوحی نمادین و کم‌اثر

تقلیل می‌یابد. از این منظر، می‌توان گفت ضعف مشارکت جوانان حاصل بی‌تفاوتی اجتماعی نبوده و پیامد مستقیم فقدان مسیرهای معتبر، پاسخگو و اثربخش برای اثرگذاری شهروندان بر تصمیم‌گیری‌های شهری است. باتوجه به این توضیحات در بخش حاضر به توصیف و تحلیل عمیق‌تر هر یک از این موارد پرداخته شده است.

بستر اجتماعی ادراک حکمروایی

به‌طور معمول در پژوهش‌های ناظر بر تمامی شهروندان کلان‌شهر تهران، این شهر به ۵ منطقه شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی تقسیم می‌شود (برای مثال دهدشتی نیا، ۱۴۰۳، ۱۳؛ عبداللهی، ۱۴۰۲، ۱۵). با وجود عدم منطقه‌بندی هنگام جمع‌آوری نمونه‌ها، با استفاده از منطقه‌بندی مذکور توزیع جغرافیایی پاسخ‌دهنده‌ها مطابق جدول ۴ بوده است.

جدول ۴. توزیع جغرافیایی - جنسی مشارکت‌کنندگان پژوهش

بخش	مناطق شهرداری	تعداد مردان	تعداد زنان	کل مشارکت‌کنندگان
شمالی	۳ و ۲، ۱	۱۹	۵۴	۷۳
جنوبی	۲۰ و ۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۶، ۱۵	۷	۱۹	۲۶
شرقی	۱۴، ۱۳، ۸، ۴	۲۷	۳۲	۵۹
غربی	۲۲ و ۲۱، ۹، ۵	۱۶	۲۵	۴۱
مرکزی	۱۲ و ۱۱، ۱۰، ۷، ۶	۴۱	۴۸	۸۹
اظهارنشده	-	۳	۱۲	۱۵
مجموع	-	۱۱۶	۱۹۵	۳۱۱

مطابق جدول ۵، به‌طور کلی ادراک شهروندان از تمامی مفاهیم مربوط به حکمروایی شهر تهران به‌گونه‌ای بوده است که می‌توان وضعیت عملکرد آن را پایین‌تر از متوسط (۳) برآورد کرد. این ادراک همچنین در مسئله فساد با عددی نزدیک به حداکثر طیف (۴.۵۳ از ۵) وضع بسیار بحرانی‌تری را نمایش داد. از دیگر ضعف‌های ادراک شده توسط شهروندان می‌توان به وضعیت شفافیت نظام مدیریت شهری، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مدیران، همه‌شمولی طرح‌ها و تصمیم‌های اتخاذشده، برنامه‌محوری مدیران شهری و کارایی تصمیم‌های اتخاذ و اجراشده در کنار ضعف مسائل ارزش‌مداری مانند برقراری حاکمیت قانون، عدالت در تصمیم‌ها و مشروعیت تصمیم‌های اتخاذشده در مدیریت شهری اشاره کرد.

جدول ۵. خلاصه نتایج پرسشنامه‌ها

پرسش‌ها		پاسخ‌ها		پرسش‌ها		پاسخ‌ها			
شماره	متغیر مربوطه	تعداد	$\bar{X}$	S^2	شماره	متغیر مربوطه	تعداد	$\bar{X}$	S^2
۱	شفافیت	۲۸۹	۱.۸۳	۰.۸۴	۲	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۲۹۱	۱.۹۳	۰.۸۳
۳	شهروندی	۳۱۱	۳.۵۶	۱.۱۸	۴	تمایل به مشارکت	۳۱۱	۳.۶۱	۱.۱۲

پرسش‌ها		پاسخ‌ها			پرسش‌ها			پاسخ‌ها		
۵	اثربخشی	۳۱۱	۲,۶۳	۰,۷۷	۶	منافع عمومی	۳۱۱	۲,۶۵	۰,۷۱	
۷	همه‌شمولی	۲۹۶	۱,۹۵	۱,۱۲	۸	اعتماد	۳۱۱	۲,۲۱	۰,۷۱	
۹	فساد	۳۱۱	۴,۵۳	۰,۶۸	۱۰	برنامه‌محوری	۳۱۱	۱,۸۸	۰,۶۵	
۱۱	کارایی	۳۱۱	۱,۹۲	۰,۷۲	۱۲	حاکمیت قانون	۳۰۶	۱,۷۷	۰,۹۰	
۱۳	عدالت	۲۹۸	۱,۸۶	۰,۷۳	۱۴	مشروعیت	۲۹۷	۱,۸۷	۰,۶۸	
۱۵	شایسته‌سالاری	۲۹۰	۲,۵۴	۰,۱۹						

ازسوی دیگر، بر خلاف آنچه در مبانی نظری کشورهای غربی مشاهده شد، تمایل شهروندان جوان به مشارکت در وضعیت نسبتاً مطلوب و بالاتر از حد متوسطی قابل مشاهده است. ادراک شهروندان از تلاش خود برای مطرح و حل شدن مسائل شهری به عنوان شهروند مسئولیت‌پذیر و محق نسبت به شهر نیز وضعیتی بالاتر از حد متوسط داشته است.

ادراک جوانان ساکن در مناطق از حکمروایی

با تفکیک شهر تهران به پنج حوزه، مطابق جدول ۴، تصویری کلی از ادراک شهروندان هر حوزه نسبت به حکمروایی شهر تهران حاصل شده است. در مجموع، می‌توان گفت کیفیت حکمروایی در تمامی محدوده‌ها پایین‌تر از حد متوسط ادراک شده است؛ هرچند شدت و ضعف برخی مؤلفه‌ها در شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تفاوت‌های معناداری با یکدیگر دارند.

ادراک جوانان از پایه‌های حکمروایی خوب

در مورد مؤلفه حاکمیت قانون، با وجود نزدیکی ادراک شهروندان در سطح شهر به یکدیگر و نزدیکی منفی به کیفیت «پایین یا عدد ۲» (۱,۷۷) در این مؤلفه، شهروندان محدوده مرکزی تهران، کیفیت پایین‌تری را درک کرده‌اند (۱,۷۲) و تصور منفی‌تری نسبت به برابری افراد مقابل قوانین دارند. از نظر مشارکت‌کنندگان پژوهش به عنوان دست‌اندرکاران مدیریت شهری که می‌توان آنان را جبهه حل این مشکل دانست، ریشه اصلی ضعف حاکمیت قانون اجرای نابرابر قوانین بوده، به نحوی که قانون برای افراد فاقد ارتباطات سخت‌گیرانه اجرا شده؛ اما برای گروه‌های قدرتمند و ذی نفوذ با سهل‌گیری اعمال شده است. همچنین مشارکت‌کنندگان معتقد بوده‌اند که ارتقای حاکمیت قانون بدون تقویت شفافیت، عدالت و مشارکت ممکن نیست و اگر قانون رعایت نشود، عدالت، اعتماد و مشروعیت آسیب می‌بینند.

«...قانون تو کشور ما مال ضعفاس. مال اونایی که ارتباطاتی ندارن. اجرای بی‌تنازل قانون برای همه، چه اونایی که قوی‌ترن و ارتباط دارن، چه اونایی که صداشون رو کسی نمی‌شنوه. این موضوع، موضوع تعیین‌کننده است. به نظر من که اگه اتفاق بیفته خیلی کارهای دیگه هم پشت‌بندش اتفاق می‌افته...» (P09).

«...حکمرانی بر اساس حاکمیت قانون. برای اینکه دوباره قانون بر نخوره، عدالت بهش خدشه وارد نشده، اعتماد لطمه نخوره، کارایی از بین نره، شفافیت رو باید ارتقا بدیم...» (P08).

تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که از دید مدیران شهری، ضعف حاکمیت قانون ناشی از خلأ قانونی نبوده

و به اجرای گزینشی و نابرابر قوانین بازمی‌گردد. این وضعیت به عنوان یکی از ریشه‌های اصلی فرسایش اعتماد عمومی و تضعیف مشروعیت تصمیم‌های شهری شناسایی شده است. اغلب مشارکت‌کنندگان تأکید دارند مادامی که قانون برای گروه‌های ذی‌نفوذ با تساهل و برای شهروندان عادی با سخت‌گیری اجرا شود، سایر مؤلفه‌های حکمروایی خوب نیز امکان تحقق نخواهند داشت.

یکی از مضامین مسلط در تحلیل مصاحبه‌ها، تلقی عدالت به عنوان «هسته مفقوده حکمروایی شهری» است. مدیران شهری عدالت را مفهومی ساده در سطح گفت‌وگو؛ اما پیچیده و پرهزینه در سطح اجرا توصیف کرده‌اند. از منظر آنان، فساد و اولویت‌دهی به منافع گروه‌های خاص، مستقیماً به تضعیف عدالت فضایی و رویه‌ای انجامیده و ادراک تبعیض را در میان شهروندان تشدید کرده است. در مورد مؤلفه عدالت، به طور کلی شهروندان کیفیتی نزدیک به «پایین یا عدد ۲» (۱۰۸۶) را درک کرده‌اند که این ادراک در مورد ساکنین محدوده مرکزی شهر تهران کیفیت پایین‌تری (۱۰۷۶) داشته و شهروندان این مناطق، عدالت پایین‌تری را در تصمیم‌های مدیریت شهری احساس کرده‌اند. این زمینه با وجود توجه به این موضوع رخ داده است که مدیران شهری عدالت را پایه‌ای برای حکمروایی دانسته‌اند و آن را دشوارتر از آنچه در شعارها به نظر می‌رسد توصیف کرده‌اند. علاوه بر این توسط مدیران شهری در توصیف پیامدهای فساد و ویژه‌خواری نیز تعابیری مانند «ذبح عدالت» استفاده شده و در این رابطه اولویت به گروه‌های خاص برای تأمین مالی منجر به «سلب اعتماد» و تقویت ادراک تبعیض دانسته شده است (P04).

«عدالت باید پایه باشد. عدالت در توزیع خدمات، عدالت در تعیین پروژه‌ها، عدالت در رسیدگی به امور متقاضیان، هرچی، هرچی که اسمش عدالت، عدالت باعث امید می‌شه، عدالت باعث احقاق انتخاب حق و باعث اعتماد می‌شه، عدالت باعث توازن می‌شه، توزیع مناسب می‌شه. عدالت به مفهومی داره، در بیان بسیار ساده‌س و در اجرا بسیار دقیق و بسیار سخته. پس عدالت را باید محور کنید...» (P08).

ادراک جوانان از پیش‌نیازها و موانع مشارکت در حکمروایی

شفافیت ادراک شده توسط شهروندان، به طور کلی پایین‌تر از حد متوسط ۳ و نزدیک به کیفیت «بد یا عدد ۲» قرار دارد (۱۰۸۳)؛ با این حال ساکنان محدوده شمالی کیفیت بالاتری (۲۰۱) را نسبت به سایر مناطق ادراک کرده‌اند؛ در حالی که این شاخص در غرب (۱۰۴۹) و جنوب (۱۰۶۶) در پایین‌ترین سطح قرار گرفته است و می‌توان ادراک جوانان غرب شهر تهران را به کیفیت «بسیار بد یا عدد ۱» نزدیک‌تر دانست. این موضوع در حالی است که از نظر مدیران شهری مشارکت‌کننده در این پژوهش، شفافیت می‌تواند نقطه کانونی سیاست‌ها باشد تا از مسیر مقابله با فساد در کنار افزایش کارایی تصمیم‌ها و رضایت شهروندان رخ دهد.

«نهایتاً بحث ما این بود که ما در حوزه مدیریت شهری، نقطه کانونی‌مون، بتونیم از طریق شفافیت به کارایی برسیم، به مبارزه با فساد، شاید یکی از کانون‌های محوری بحث شفافیت، مبارزه با فساد بود که این هم باعث افزایش مشروعیت سیستم می‌شد، هم در راستای افزایش کارایی اثر داشت و هم رضایت شهروندان رو هم می‌تونست در پی داشته باشه» (P06).

بر خلاف این وضعیت، مؤلفه مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مجموعه مدیریت شهری تهران ارتباطی با محل سکونت شهروندان نداشته و در تمامی نواحی، کیفیت مشابهی نزدیک به «بد» در مورد آن ادراک شده است (۱۰۹۶ در شمال، ۱۰۹۷ در جنوب، ۲۰۹ در شرق، ۱۰۸۹ در غرب و ۱۰۷۷ در مرکز)؛ اما به طور کلی جوانان محدوده مرکزی تهران، ادراک منفی‌تری نسبت به مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مدیریت شهری داشته‌اند. این در حالی است که مشارکت‌کنندگان بر عدم تحقق پاسخگویی، بدون مطالبه‌گری شهروندان و سازوکارهای مؤثر بازخواست مدیران تأکید داشته‌اند.

«...بالاترین مقام شهری مردمن؛ چون که مدیران شهری رو با واسطه یا بی واسطه انتخاب می‌کنن؛ فلذا من معتقدم باید این روند تبدیل به ضابطه بشه و مطالبه بشه. چه مدیر بخواد چه نخواست باید این فرصت برای مردم فراهم بشه که زمینه مشارکت رو افزایش بده. به هر حال اگر مدیر نتونه پاسخگو باشه، بدونه که می‌تونه به هر حال مورد بازخواست قرار بگیره و حتی باهاش برخورد بشه و در مقابل قانون و مردم پاسخگویی خودش رو داشته باشه» (P06).

«...شهروند مسئول و مقام مسئول جفتشون نسبت به همدیگه، این مطالبه‌گری، اون مسئولیت اجتماعی رو می‌پذیره و مطالبه می‌کنه، این هم پاسخگو است. اینجا باید رو این کار بکنیم» (P08).

ادراک شهروندان از وجود فساد در مدیریت شهری تهران نیز در همه مناطق مشابه بوده و به کیفیتی نزدیک به «بسیار بالا یا ۵» (۴.۵۳) رسیده است. این موضوع نشان از وضعیت نیاز به مداخله مدیریت شهری در این مبحث دارد که این نیاز در مورد محدوده مرکزی (۴.۶۳) و جنوبی تهران (۴.۵۹) با ادراکی بدتر، ضروری‌تر قلمداد شده است. یکی از مضامین کم‌تر آشکار اما تکرارشونده در مصاحبه‌ها، نقش تعارض منافع نهادی در محدودسازی مشارکت واقعی است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد مشارکت مؤثر شهروندان، به‌ویژه در حوزه‌های مرتبط با تخصیص منابع، می‌تواند تعادل منافع گروه‌های ذی‌نفوذ را برهم بزند. از این منظر، مقاومت در برابر مشارکت الزاماً ناشی از مخالفت ایدئولوژیک نبوده و محصول ملاحظات عملی و حفظ وضعیت موجود است. این تعارض منافع پنهان، به مانعی خاموش اما قدرتمند در مسیر تحقق حکمروایی مشارکتی تبدیل شده است.

«...حتماً میزان مشارکت وقتی می‌ره بالا، فساد میاد پایین. اینجا دیگه من مسئول شهرداری به دلیل اینکه پسر خاله‌م کارخونه آسفالت داره و آسفالت کردن خیابان، حاشیه سود خوبی داره نیام در اولویت پروژه‌م قرار بدم، مجبورم پروژه‌ای رو در اولویت قرار بدم که مردم انتخابش کردن...» (P10).

سیمای عملکرد مدیریت شهری در آینه جوانان

با وجود نزدیکی ادراک شهروندان از اثربخشی طرح‌های مدیریت شهری (با میانگین ۲.۶۳) و لحاظ شدن منافع عمومی (با میانگین کل ۲.۶۵) در محدوده‌های مختلف شهر تهران، شهروندان جنوب تهران کیفیت پایین‌تری را در زمینه این دو مؤلفه درک کرده (۲.۴۴ برای اثربخشی و ۲.۳۵ برای منافع عمومی) و کیفیت پایین‌تری را برای اثربخشی و در نظر گرفته شدن منافع عمومی در مدیریت شهری متصورند. مصاحبه‌شوندگان در رابطه با منافع عمومی به صورت تجربی تأکید کرده‌اند که مردم در زمانی که «احساس انتفاع» داشته باشند در طرح‌های شهری مشارکت می‌کنند.

«...مردم باید به عنوان کسانی که احساس انتفاع کنند، ممکنه انتفاع مادی باشه و ممکنه انتفاعی از جنس مسئولیت اجتماعی باشه، اینم باید مدنظر قرار بدیم؛ یعنی ما باید در هر زمانی می‌تونیم نسبت مشارکت رو بالا ببریم که مردم احساس کنند در این طرح‌ها انتفاع خواهند برد...» (P07).

بر خلاف ادراک منفی شهروندان این حوزه شهر نسبت به مؤلفه‌های مذکور، باتوجه به ادراک شهروندان از همه‌شمولی طرح‌ها و برنامه‌ها (با میانگین ۱.۹۵) می‌توان گفت با اختلاف فاحشی، شهروندان حوزه جنوبی شهر تهران، همه‌شمولی بیش‌تری را در تصمیم‌های اتخاذ شده درک کرده‌اند (۲.۳۰) و نسبت به سایر مناطق شهر تهران، طرح‌ها را همه‌شمول‌تر می‌دانند. لازم به ذکر است، همه‌شمولی در نگاه مدیران شهری فراتر از پوشش جغرافیایی بوده و به معنای فراگیری گروه‌های اجتماعی مختلف در تصمیم‌سازی توصیف شده است.

و از سوی دیگر ناتوانی در پیاده‌سازی عدالت و ایجاد کارایی و اثربخشی به‌صورت هم‌زمان موجب ضربه به مشروعیت می‌شود.

«...به هر میزانی که ما اقشار مختلفی را در این فرایند مشارکت بدیم یا طیف‌های متعددی را که بحث همون همه‌شمولی توش هست در اون مشارکت بدیم، قطعاً میزان رضایت عمومی هم گسترده‌ش بیش‌تر می‌شه... وقتی یه جامعه شهری در مقیاس محله یا منطقه و یا شهر میاد و مشارکت می‌کنه در تصمیم‌سازی‌ها، اون موقع است که نسبت به اون طرح یا ایده و اون پروژه اساساً تعصب پیدا می‌کنه...» (P02).

«وقتی شما توانی عدالت رو پیاده کنی، عدالت یعنی همه‌شمولی! توانی کارایی و اثربخشی ایجاد کنی، نه توانایی مشارکت رو فراهم کنی، اینجا دوباره به مشروعیت ضربه می‌زنه، یعنی هم کارایی از دست می‌ره هم مشروعیت از دست می‌ره. چیزی که بر پایه مشروعیت هم شکل گرفته بهش آسیب وارد می‌شه...» (P08)

در کنار این‌ها، کلیه شهروندان تهرانی، ادراکی مشابه از شایسته‌سالاری در مدیریت شهری داشته‌اند (میانگین ۲.۵۴) و آن را دارای کیفیتی مابین «متوسط» تا «پایین» دانسته‌اند. مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، شایسته‌سالاری را به‌طور خاص مرتبط با اعتماد فنی دانسته‌اند و متعقدند که مدیران و کارشناسان باید به‌واسطه تخصص و تجربه حرفه‌ای در جایگاه خود قرار گیرند که در مقابل، انتخاب مدیران ناشایسته، مستقیماً به عدم کارایی سامانه حکمروایی و کاهش مشارکت شهروندان منجر می‌شود.

«...درست کار بکنه؛ یعنی بعد کار درست بکنه؛ یعنی اون بحث کارایی و اثربخشی دو تا مفهوم توی بهره‌وری؛ یعنی بهره‌وری اگر بالا بود درواقع می‌تونه روی اون بحث مشارکت تأثیرگذار باشه. مردم بدونن که این آدم‌ها در جای خودشون نشستن...» (P03).

«...افراد متخصص و کارآمد قاعدتاً باید بتونند مستقر شوند... ما باید تا اونجایی که می‌تونیم مؤلفه‌های شخصی رو ازش فاصله بگیریم و بریم به سمت اعتمادهای به اصطلاح از جنس کیفی تا کمی؛ یعنی باید بریم بگیریم آقا ما به شما در پست و جایگاه فنی و عمران و هم‌ترافیک به شما اعتماد فنی داریم. شما جامعیت تو این موضوع دارید. شما مثلاً با توجه به اینکه تخصص دانشگاهیتون علم هستش تجربه شما رو چند سال تو این مولفه هستش. شما اعتماد من رو به عنوان مدیر دستگاه در خصوص مأموریت حوزه حمل‌ونقل و ترافیک تونستید جلب کنید...» (P07).

با وجود تأکید صحیح مدیران شهری بر شایسته‌سالاری، تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که نگاه به مشارکت عمدتاً به‌عنوان فرایندی نهادی نبوده و مقطعی و متکی به افراد است. مشارکت از دید مدیران در مقاطع خاص (مانند اجرای پروژه‌های عمرانی یا مواجهه با بحران‌های اجتماعی) فعال می‌شود و پس از آن تداوم نمی‌یابد. این نگاه پروژه‌ای مانع از انباشت یادگیری نهادی، تقویت سرمایه اجتماعی و شکل‌گیری اعتماد بلندمدت میان شهروندان و مدیریت شهری می‌شود.

در زمان توجه به اعتماد شهروندان به مدیریت شهری، می‌توان چنین بیان کرد که با وجود اعتماد پایین شهروندان به این مجموعه از نهادها (۲.۲۱)، شهروندان محدوده جنوب شهر تهران، نسبتاً ادراک مثبت‌تر و اعتماد بیش‌تر (۲.۳۴) و شهروندان محدوده مرکزی ادراک منفی‌تر و اعتماد کم‌تری (۲.۱۳) دارند. این وضعیت اعتماد در حالی است که حتی مدیران شهری نیز به‌عنوان مؤثران و جاری‌کنندگان مستلزمات حکمروایی، اعتماد را شرط لازم و پیامد حکمروایی خوب دانسته‌اند و نبود سرمایه اجتماعی را به‌عنوان چالش کلیدی مشارکت با ریشه‌ای دوگانه در عملکرد دولت و ضعف فرهنگ کار جمعی معرفی کرده‌اند. برخی از مشارکت‌کنندگان نیز اعتماد را موجب بهترین شکل مشارکت و مسئولیت‌پذیری همه نقش‌آفرینان دانسته‌اند.

«من فکر می‌کنم چالش‌های مشارکتی که تو ایران ما باهاش روبه‌رو می‌باشیم در وهله اول نبود سرمایه اجتماعی که آدم‌ها خیلی اعتماد نمی‌کنن. این از یک سو که به خاطر عملکرد بد دولته، از طرف دیگه از نظر فرهنگی هم ما مشکل داریم؛ یعنی هم از بالا به پایین هم از پایین به بالا. یعنی تو فرهنگ ما خیلی کار جمعی و منفعت جمعی انگار تعریف نشده و البته که خیلی دوسویه‌س. خیلی جاها هم دولت و حکومت سمت داده همه رو به فردگرایی...» (P01).

«...اگر این مدل رو حتی تبدیل به یک مدل کوچک‌تر کنیم، توی جامعه کوچک‌تر، حتی در مقیاس خانواده، وقتی اعتماد فی‌مابین اعضای خانواده رخ بده، به هر حال بهترین مشارکت‌ها رخ خواهد داد و همه را مسئولیت‌پذیر خواهد کرد که این را تعمیم بدیم به یک حکمرانی شهری...» (P07)

رؤیای مشارکت؛ شهروندی و تمایل شهروندان به مشارکت

برخلاف اغلب شاخص‌های سنجیده‌شده حکمروایی، دو مؤلفه تمایل شهروندان به مشارکت و شهروندی در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار داشته و هر دو کیفیت «بالا» (میانگین ۳.۶۱ برای تمایل به مشارکت و ۳.۵۶ برای شهروندی) را نمایش می‌دهند. این نکته نیز قابل توجه است که این دو شاخص در محدوده جنوبی وضعیت نسبتاً مطلوب‌تری (۳.۸۲ در مورد مشارکت و ۳.۷۱ در مورد شهروندی) دارد و می‌توان گفت ساکنان محدوده جنوبی تهران با وجود ادراک منفی‌تر از اثربخشی طرح‌ها و اعتماد کم‌تر به مدیریت شهری، تمایل بیش‌تری به مشارکت و تأثیرگذاری بر تصمیم‌ها دارند و از این نظر به «شهروندی» نزدیک‌ترند. براساس مصاحبه‌های انجام‌شده، شهروندی مطلوب هنوز در سطح صحبت باقی مانده است و با واقعیت فاصله دارد. مدیران هم‌زمان بر این نکته نیز تأکید داشته‌اند که بدون پذیرش حقوق شهروندان، نمی‌توان از آن‌ها انتظار تکلیف، مشارکت یا نظارت داشت و مشارکت واقعی هم‌زمان با احساس مالکیت رخ می‌دهد.

«...ما وقتی می‌تونیم تکلیفی بخوایم که حقوقی قائل بشیم. اگر حقوق شهروندان در اداره امور شهر را پذیرفته باشیم، از سوی مدیریت شهری، می‌تونیم تکالیفی بر عهده‌شون بگذاریم. اگر حق شهر را نپذیریم نمی‌تونیم تکلیفی برای اداره شهر قائل بشیم، نمی‌تونیم مشارکت رو بخوایم، نمی‌تونیم نظارت اون‌ها رو بخوایم؛ چون حق برایش قائل نشدیم...» (P03).

«...ما تا زمانی که با استفاده از روش‌های مختلف شهروندان رو در موضوعات شهری مشارکت ندهیم، نمی‌تونیم انتظار داشته باشیم که این‌ها تبدیل به یک شهروند بشوند. تبدیل به شهروند شدن مسئولیت‌پذیر بشوند...» (P10)

از یافته‌های قابل تأمل پژوهش آن است که مشارکت شهروندان، به‌ویژه جوانان، در گفتمان مدیران شهری، علی‌رغم تأکید ایشان بر شهروندی و مسئولیت‌پذیری و ...، بیش‌تر کارکرد «مشروعیت‌بخشی پسینی» دارد تا نقش واقعی در فرایند تصمیم‌سازی. تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که مشارکت اغلب پس از تعیین چارچوب‌ها و اولویت‌های اصلی فراخوانده می‌شود و انتظار می‌رود نارضایتی اجتماعی را مدیریت کند، نه اینکه جهت تصمیم‌ها را تغییر دهد. در چنین شرایطی، مشارکت به ابزاری نمادین برای کاهش هزینه‌های سیاسی تصمیم‌ها تقلیل می‌یابد.

در مجموع می‌توان گفت مقایسه پنج حوزه شهر تهران نشان می‌دهد که از دید جوانان تهرانی هیچ‌یک از حوزه‌ها وضعیت قابل قبولی در شاخص‌های حکمروایی نداشته‌اند و تفاوت موجود میان ادراک شهروندان مناطق در اصل کیفیت حکمروایی نبوده و به شدت منفی بودن ادراک شهروندان محدود بوده است که میانگین، انحراف معیار و تعداد پاسخ‌های دریافتی شهروندان هر حوزه در زمینه هر شاخص در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. میانگین امتیازهای شهروندان جوان در مورد اصول حکمروایی شهر تهران به تفکیک مناطق

بخش	شمالی			جنوبی			شرقی			غربی			مرکزی		
متغیرها	S	N	X̄	S	N	X̄	S	N	X̄	S	N	X̄	S	N	X̄
شفافیت	۲,۰۱	۷۱	۰,۹۹	۱,۶۶	۳۲	۰,۸۳	۱,۸۷	۵۵	۰,۸۸	۱,۴۹	۳۷	۰,۷۳	۱,۷۹	۸۰	۰,۸۸
مسئولیت پذیری و پاسخگویی	۱,۹۶	۶۷	۰,۹۱	۱,۹۷	۳۳	۰,۸۸	۲,۰۹	۵۷	۰,۹۵	۱,۸۹	۳۷	۰,۸۴	۱,۷۷	۸۳	۰,۸۷
شهروندی	۳,۶۲	۷۳	۱,۱۵	۳,۷۱	۳۴	۱,۰۶	۳,۳۹	۵۹	۱,۲۰	۳,۴۶	۴۱	۱,۰۵	۳,۶۰	۸۹	۱,۰۰
تمایل به مشارکت	۳,۶۴	۷۳	۱,۱۳	۳,۸۲	۳۴	۱,۰۱	۳,۵۳	۵۹	۱,۰۷	۳,۴۹	۴۱	۱,۰۳	۳,۵۸	۸۹	۱,۰۳
اثربخشی	۲,۶۶	۷۳	۰,۸۹	۲,۴۴	۳۴	۱,۰۸	۲,۶۸	۵۹	۰,۸۸	۲,۶۳	۴۱	۰,۷۷	۲,۶۱	۸۹	۰,۸۶
منافع عمومی	۲,۶۲	۷۳	۰,۹۲	۲,۳۵	۳۴	۰,۹۲	۲,۸۱	۵۹	۰,۷۵	۲,۵۹	۴۱	۰,۷۷	۲,۶۶	۸۹	۰,۸۴
همه شمولی	۱,۹۳	۷۲	۱,۰۹	۲,۳۰	۳۳	۱,۲۹	۱,۸۴	۵۶	۰,۸۷	۱,۹۷	۳۸	۱,۰۸	۱,۸۷	۸۲	۱,۰۲
اعتماد	۲,۱۹	۷۳	۰,۶۶	۲,۳۴	۳۴	۰,۷۶	۲,۲۱	۵۹	۰,۸۱	۲,۲۰	۴۱	۰,۶۳	۲,۱۳	۸۹	۰,۷۲
فساد	۴,۵۳	۷۳	۰,۷۳	۴,۵۹	۳۴	۰,۷۴	۴,۳۶	۵۹	۱,۰۹	۴,۵۴	۴۱	۰,۸۷	۴,۶۳	۸۹	۰,۷۰
برنامه محوری	۱,۸۵	۷۳	۰,۸۴	۱,۸۵	۳۴	۰,۷۴	۱,۸۶	۵۹	۰,۸۶	۱,۷۸	۴۱	۰,۶۹	۱,۸۹	۸۹	۰,۸۰
کارایی	۱,۹۰	۷۳	۰,۷۸	۲,۰۰	۳۳	۱,۰۹	۲,۱۵	۵۵	۰,۸۷	۱,۷۳	۴۱	۰,۶۷	۱,۹۰	۸۶	۰,۸۷
حاکمیت قانون	۱,۷۸	۷۲	۰,۸۶	۱,۷۹	۳۳	۱,۱۴	۱,۸۱	۵۸	۰,۹۱	۱,۸۵	۴۰	۱,۱۰	۱,۷۲	۸۸	۰,۹۳
عدالت	۱,۸۹	۷۲	۰,۷۲	۱,۹۰	۳۱	۰,۹۸	۱,۹۸	۵۵	۰,۹۱	۱,۸۲	۳۹	۰,۹۴	۱,۷۶	۸۷	۰,۷۹
مشروعیت	۱,۸۴	۶۸	۰,۸۶	۱,۷۵	۳۲	۰,۶۷	۲,۰۲	۵۴	۰,۸۶	۱,۷۸	۴۰	۰,۷۷	۱,۸۳	۸۸	۰,۸۵
شایسته سالاری	۲,۵۳	۶۸	۰,۳۹	۲,۵۲	۳۱	۰,۴۲	۲,۶۰	۵۱	۰,۵۲	۲,۴۴	۴۰	۰,۴۱	۲,۵۶	۸۵	۰,۴۵

تأثیر سطح تحصیلات بر ادراک حکمروایی

در این بخش جهت بررسی رابطه میان سطح تحصیلات جوانان و ادراک آن‌ها از مؤلفه‌های گوناگون حکمروایی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. بر اساس این آزمون، سطح تحصیلات جوانان با اغلب مؤلفه‌های حکمروایی شهری ارتباطی معنادار داشته و بسته به نوع مؤلفه، این ارتباط مثبت یا منفی بوده است. بر اساس جدول ۷، میان سطح تحصیلات و ادراک شهروندان از شفافیت، مشروعیت تصمیم‌های مدیریت شهری و عدالت در تصمیم‌ها ارتباط منفی معناداری برقرار بوده است که این موضوع نشان می‌دهد با افزایش سطح تحصیلات، شهروندان انتقادات بیش‌تری به مدیریت شهری داشته و کیفیت پایین‌تری از مدیریت شهری تصور می‌کنند؛ لذا مسائل مربوط به شفافیت، مشروعیت و عدالت را ضعیف‌تر ارزیابی می‌کنند. با توجه به این موضوع می‌توان گفت افزایش تحصیلات، به خودی خود ادراک شهروندان از ملزومات را ارتقا داده و توان تشخیص آنان نسبت به کاستی‌های حکمروایی و پیش‌نیازهای مشارکت را گسترش داده است. از سوی دیگر همبستگی مثبت و معناداری میان سطح تحصیلات و دو متغیر شهروندی و تمایل شهروندان به مشارکت وجود داشته است؛ لذا با وجود آنکه با افزایش سطح تحصیلات شهروندان، انتقادات آن‌ها به مدیریت شهری نیز افزایش می‌یابد، علاوه بر آن مشارکت‌پذیری آن‌ها افزایش یافته و مطابق آنچه گفته شد، خود را در برابر شهر مسئول‌تر و نسبت به مؤلفه‌های حکمروایی حساس‌تر می‌بینند؛ لذا ادراک جوانان که با سطح تحصیلاتشان رابطه‌ای مستقیم دارد نوعی سرمایه است که در صورت تأمین زیرساخت‌های مشارکت واقعی، با تقویت نهادهای شهروندی و آگاهی از حقوق شهروندی می‌تواند مشروعیت، اثربخشی و در نهایت کیفیت حکمروایی را بهبود بخشد. هرچند باید در نظر داشت تحلیل گفتمان مدیران شهری حاکی از وجود شکاف ادراکی معناداری میان خود و شهروندان است و بسیاری از مشارکت‌کنندگان، ولو به صورت ضمنی، جوانان را فاقد درک پیچیدگی‌های فنی و نهادی مدیریت

شهری تلقی می‌کنند. این پیش‌فرض شناختی موجب می‌شود مشارکت شهروندان نه به‌عنوان منبع دانش محلی و تجربه زیسته، بلکه به‌عنوان عاملی بالقوه مزاحم یا احساسی دیده شود. در نتیجه، مشارکت به سطح اطلاع‌رسانی یا مشورت محدود می‌ماند و به سطوح بالاتر مشارکت مؤثر ارتقا نمی‌یابد. در خصوص شاخص‌های دیگر من جمله اثربخشی، منافع عمومی، برنامه‌محوری، شایسته‌سالاری و ... همبستگی معناداری با سطح تحصیلات مشاهده نشده و این شاخص‌ها در جدول ۷ لحاظ نشده‌اند.

جدول ۷. همبستگی‌های معنادار با سطح تحصیلات شهروندان

متغیر	شفافیت	شهروندی	تمایل به مشارکت	عدالت	مشروعیت
ضریب همبستگی	-۰٫۱۹۰	۰٫۱۷۲	۰٫۱۶۶	-۰٫۱۳۳	-۰٫۱۴۲
p (شدت رابطه)	۰٫۰۰۱	۰٫۰۰۲	۰٫۰۰۳	۰٫۰۲۱	۰٫۰۱۵
تعداد پاسخ‌ها	۲۸۹	۳۱۱	۳۱۱	۲۹۸	۲۹۷

در مجموع با پیوند میان داده‌های کمی و کیفی موجود می‌توان چنین بیان کرد که شفافیت، مشارکت، عدالت و شایسته‌سالاری که شهروندان وضعیت آن‌ها را «ضعیف» ادراک کرده‌اند، حلقه‌های راهبردی حکمروایی محسوب می‌شوند که ضعف در آن‌ها به فساد، ناکارایی و بی‌اعتمادی منجر شده و تقویت آن‌ها می‌تواند مشروعیت و منافع عمومی شهروندان را ارتقا دهد. مدیران شهری نیز از ارتباط میان این عناصر با یکدیگر و توان تشدیدکننده هریک از آن‌ها چه در وجه مثبت و چه در وجه منفی شناخت کاملی داشته‌اند. باتوجه به سنجشی که از ادراک شهروندان انجام شده می‌توان بیان کرد که وضعیت مشارکت و حکمروایی در شهر تهران درگیر چرخه‌ای خودتقویت‌کننده و مخرب شده است که به دلیل ضعف عوامل ریشه‌ای، عوامل معلول تضعیف شده و ضعف در آن‌ها موجب ضعف بیش‌تر عوامل ریشه‌ای شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف واکاوی ادراک جوانان تهرانی (۱۸ تا ۳۵ سال) از حکمروایی شهری و مشارکت، مؤید تناقضی بنیادین در بافتار کلان‌شهر تهران است که در پژوهش‌های پیشین نیز از آن با عناوینی مانند امیدوارکنندگی و ناامیدکنندگی همزمان مشارکت در سایه لفاظی‌های مدیریت شهری (Shirazi, 2017) و تحدید مشارکت توسط ساختارهای رسمی و ذهنیت نقش‌آفرینان (شرفی و همکاران، ۱۳۹۸) یاد شده است. یافته‌های کمی نشان داد که ادراک جوانان از تمامی اصول حکمروایی خوب، به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای پایین‌تر از حد متوسط است. متغیرهای حیاتی چون شفافیت (میانگین ۱٫۸۳)، حاکمیت قانون (میانگین ۱٫۷۷) و مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی (میانگین ۱٫۹۳) از سوی جوانان بسیار ضعیف ارزیابی شدند. تقدسی و شریف‌زادگان (۱۴۰۲) هر سه این متغیرها را از موانع سطح کلان قدرت دانسته‌اند. در همین راستا، ادراک از فساد (میانگین ۴٫۵۳) نیز در وضعیت بحرانی قرار گرفت که ابطحی و شیانی (۱۳۹۹) در موانع مشارکت، به حاکمیت قانون ذیل موانع سیاسی - قانون و به مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی و همین‌طور فساد ذیل سرمایه اجتماعی پایین اشاره کرده‌اند؛ در این راستا می‌توان این موارد را که پیش‌تر نیز از موانع مشارکت دانسته شده‌اند به‌عنوان عناصر مانع از بالفعل شدن تمایل جوانان به مشارکت دانست. این ارزیابی‌های منفی، گویای آن است که از دید جوانان ساکن در تهران، نظام حکمروایی شهری از چالش‌های ساختاری عمیقی در اصول بنیادین خود رنج می‌برد. با این حال، نقطه کانونی این یافته‌ها، وجود تناقضی عمیق است. در مقابل

این ادراک منفی، متغیرهای مربوط به تمایل به مشارکت (میانگین ۳.۶۱) و احساس شهروندی (میانگین ۳.۵۶) در سطحی بالاتر از متوسط ارزیابی شدند. این امر نشان‌دهنده وجود ذخیره بالقوه‌ای نزدیک به «سطوح بالا» از انگیزه و سرمایه اجتماعی در میان جوانان است که توسط ساختارهای مدیریتی موجود خنثی شده و به رسمیت شناخته نمی‌شود. البته می‌توان این موضوع را بر خلاف فرضیات موجود مبنی بر بی‌تفاوتی نسل جوان و در تأیید مشارکت‌گریزی برنامه‌ریزان (شرفی و همکاران، ۱۳۹۸) و وجود سرمایه اجتماعی بالقوه‌ای در جوانان (حبیب‌پور گتایی، ۱۴۰۴) دانست. به بیان دیگر، مشکل مشارکت جوانان در تهران، باتوجه به میانگین نزدیک به بالای تمایل جوانان به مشارکت (۳.۶۱) ریشه در عدم تمایل شهروندان ندارد، بلکه در فقدان مسیرهای نهادی شفاف (میانگین شفافیت برابر ۱.۸۳ و پایین‌تر از حد ضعیف)، قابل اعتماد (میانگین اعتماد برابر ۲.۲۱ و نزدیک به حد ضعیف) و پذیرنده (میانگین همه‌شمولی برابر ۱.۹۵ و پایین‌تر از حد ضعیف) برای تبدیل این تمایل به عمل معنادار است.

تحلیل مصاحبه‌های کیفی با مدیران شهری، این یافته‌ها را تأیید کرده و روایت تشخیصی آن را تکمیل نمود. داده‌ها چرخه‌ای معیوب و خودتقویت‌کننده از ناکارایی حکمروایی را تبیین می‌کند. در این چرخه، فساد ساختاری و فقدان شفافیت، حاکمیت قانون و توزیع عادلانه منابع (عدالت) را تضعیف می‌کند. این کسری‌ها به نوبه خود، منجر به فرسایش شدید اعتماد عمومی به نهادهای شهری می‌شود. فضای ناشی از بدبینی و احساس بی‌قدرتی، مشارکت اصیل شهروندان را سرکوب کرده و آن را به اشکال نمادین یا نمایشی تنزل می‌دهد. در نهایت، فقدان نظارت و ورودی شهروندی، مشروعیت تصمیم‌ها و کارایی اداری را تخریب کرده و این امر، نقص ساختاری اولیه را تشدید می‌کند. بر اساس این تحلیل، چهار عنصر شفافیت، مشارکت، عدالت و شایسته‌سالاری به عنوان حلقه‌های راهبردی حکمروایی در این چرخه محسوب می‌شود. تحلیل جغرافیایی نیز تفاوت‌های معناداری را آشکار ساخت. به عنوان مثال، در حالی که در مناطق شمالی، ادراک از شفافیت اندکی بهتر بود، در مناطق جنوبی، تمایل به مشارکت و احساس شهروندی بالاترین امتیاز را کسب کرد؛ اما همین ساکنان، پایین‌ترین نمره را برای اثربخشی و در نظر گرفته شدن منافع عمومی قائل بودند. همچنین یافته‌های آماری، رابطه معناداری میان سطح تحصیلات با ادراک منفی‌تر از شفافیت، عدالت و مشروعیت نشان داد که حاکی از ارزیابی انتقادی‌تر جوانان دارای منابع شناختی بالاتر نسبت به عملکرد نهادی است. نتیجه‌گیری اصلی این پژوهش آن است که وضعیت مشارکت شهروندی در تهران نه تنها ضعیف است، بلکه از نظر ساختاری توسط چرخه معیوب شکست حکمروایی محدود شده است. این یافته، مدل‌های نظری مشارکت را به چالش می‌کشد؛ چرا که نشان می‌دهد اراده برای مشارکت، در غیاب مجاری نهادی معتبر و پاسخگو، خود به خود به اقدام مشارکتی تبدیل نخواهد شد. از منظر عملی، برای شکستن این چرخه و بالفعل کردن سرمایه اجتماعی عظیم جوانان، مداخلات ترمیمی باید بنیادی باشند. تمرکز بر تقویت اصول بنیادین مانند شفافیت نهادی و پاسخگویی قانونی در بستر حاکمیت قانون ضروری است تا اعتماد عمومی بازسازی شود. بدون چنین اصلاحات نظام‌مند، دستیابی به حکمروایی خوب و تولید مشترک شهر با مشارکت جوانان محقق نخواهد شد.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی یا انتشار این مقاله ندارند.

سپاسگزاری

نویسندگان از مشارکت‌کنندگان پژوهش و تمامی کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و

قدردانی می‌نمایند. پایان‌نامه‌ی مربوط به این مقاله با حمایت‌های مادی و معنوی مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران انجام شده است.

پی‌نوشت‌ها

1. Rule of law
2. Effectiveness
3. Efficiency
4. Accountability
5. Responsiveness
6. Transparency
7. Fairness
8. Voice
9. Consensus oriented
10. Rational
11. Supreme
12. Involvement
13. Sharing
14. Engage
15. Adulthood
16. Ephebiphobia
17. Quasiinterval
18. Thematic analysis
19. Braun & Clarke

فهرست منابع

- آل داود، سید جواد (۱۳۹۶). ۳ میلیون و ۶۵۰ هزار شهروند تهرانی در انتخابات ۲۹ اردیبهشت شرکت کردند. خبرگزاری جمهوری اسلامی. برگرفته در آبان ۱۴۰۴ از <https://irna.ir/xjkzR9>
- ابطحی، سید حمید و شبانی، ملیحه (۱۳۹۹). شناسایی موانع مشارکت مردم در مدیریت شهری تهران: یک تحلیل محتوای کیفی. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۲۱(۲)، ۶۴۳-۶۵۵. <https://doi.org/10.22059/jrd.2021.319833.668632>
- امینی، سعیده و عزتی، نوید (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی احساس محرومیت نسبی جوانان مناطق توسعه‌یافته و کمتر توسعه‌یافته شهر تهران. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۱۹(۱)، ۱۰۱-۱۲۰. <https://doi.org/10.22059/jrd.2018.65562>
- تقدسی، رعنا و شریف‌زادگان، محمدحسین (۱۴۰۲). شناخت و تحلیل موانع نهادی مشارکت شهروندان در فرایند برنامه‌ریزی توسعه شهری تهران. نامه معماری و شهرسازی، ۱۵(۳۹)، ۵۵-۷۵. <https://doi.org/10.30480/aup.2022.4212.1938>
- حبیب‌پورگتایی، کرم (۱۴۰۴). تحلیل مشارکت اجتماعی در بین جوانان ایرانی. رفاه اجتماعی، ۲۵(۹۸)، ۱۶۶-۱۲۵. <https://doi.org/10.32598/refahj.25.98.622.3>
- حسینی، سید هادی (۱۳۹۵). تحلیل شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با تأکید بر نظرات شهروندان و مدیران؛ مطالعه موردی: شهر تربت حیدریه. فصلنامه مطالعات شهری، ۵(۲۰)، ۴۳-۵۲. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_40907.html
- دانشپور، سیدعبدالهادی؛ بهزادفر، مصطفی؛ برک‌پور، ناصر و شرفی، مرجان (۱۳۹۶). محیط برنامه‌ریزی مشارکتی: ارائه مدل مفهومی برای تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی. نامه معماری و شهرسازی، ۹(۱۸)، ۲۳-۴۲. <https://doi.org/10.30480/aup.2017.510>
- رستگار خالد، امیر؛ محمدی، میثم و اسماعیل بیگی، معصومه (۱۳۹۳). ارتباط احساس محرومیت نسبی با همبستگی اجتماعی بین جوانان شهر تهران. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۳(۳)، ۴۷۳-۴۹۵. <https://doi.org/10.22059/jisr.2014.53152>
- رهنورد، فرج اله؛ آفاح‌سینعلی شیرازی، محمود و قیصری، فرهاد (۱۳۹۲). شناخت عوامل بازدارنده استقرار نظام شایسته‌سالاری در سطح مدیران حرفه‌ای سازمان‌های دولتی شهرستان اهواز. مدیریت بهره‌وری (فراسوی مدیریت)، ۷(۲۵)، ۱۵-۳۲. <https://sanad.iau.ir/Journal/jpm/Article/975942>

- ستاد ملی ساماندهی امور جوانان (۱۳۹۷). مصوبه ش. ۹۷/ص/۱۰۰/۱۷۵۸. <https://msy.gov.ir/s/mfain10>
- شرفی، مرجان؛ بهزادفر، مصطفی؛ دانشپور، سید عبدالهادی؛ برک پور، ناصر و خانکه، حمیدرضا (۱۳۹۸). مشارکت‌پذیری یا مشارکت‌گریزی مردم و برنامه‌ریزان؟ پژوهشی کیفی در محیط برنامه‌ریزی شهری ایران. نشریه هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، ۲۴(۲)، ۲۹-۳۸. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2019.292386.672365>
- شورای عالی جوانان (۱۳۹۸). مصوبه ش. ۹۸/ص/۲۵۳/۱۰۰. <https://www.msy.gov.ir/s/mfaPdf>
- طاهرپور کلانتری، حبیب اله؛ جهانگیری، علی و زارعی، سمیه (۱۳۹۷). سنجش میزان استقرار نظام شایسته‌سالاری در سازمان‌های دولتی شهر تهران و شناسایی عوامل مؤثر بر آن. چشم انداز مدیریت دولتی، ۹(۲)، ۴۱-۶۲. <https://dor.isc.ac.ir/dor/20.1001.1.22516069.1397.9.2.7.4>
- فرامزی، محسن (۱۴۰۰). جزییات آرای شورای شهر در حوزه انتخابیه تهران. خبرگزاری دانشجویان ایران. برگرفته در آبان ۱۴۰۴ از <https://isna.ir/xdJwyD>
- مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹). قانون حمایت از اطفال و نوجوانان. ش. ۲۸۷۵۳. <http://qavanin.ir/Law/TreeText-?IDS=13517410670183205619>
- مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۳). قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران. ش. ۳۱۴۵۸. <https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=17786005663509608361>
- محمدیاری، زهره و آرمان، محسن (۱۴۰۱). ترسیم روابط علت. معلولی مؤلفه‌های شایسته‌هراسی در بطن فرهنگ سازمان‌های دولتی (بر اساس دیدگاه خبرگان سازمانی). مدیریت فرهنگ سازمانی، ۲۱(۱)، ۸۹-۱۰۵. <https://doi.org/10.22059/jomc.2023.349281.1008490>
- محمودی پاتی، فرزین و فلاح زاده، سجاد (۱۳۹۷). ارزیابی موانع مشارکت شهری در شرایط جامعه محلی ایران با استفاده از مدلسازی ساختاری تفسیری فازی. مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، ۷(۲)، ۱۱۹-۱۴۵. <http://scdsjournal.ir/article-1-594-fa.html>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۲). سالنامه آماری استان تهران. مرکز آمار ایران.
- مشهودی، سهراب (۱۴۰۳). نقد و چالش‌های روش‌های متداول؛ نقد و چالش‌های شرح خدمات تیپ ۱۲. فصل‌نامه انجمن صنفی مهندسان مشاور معماری و شهرسازی، ۱۲-۱۴. http://www.scap.ir/images/bon/bon_115_final&Jeld_1403.pdf
- مکوندی، فواد؛ صداقت، حسین و خنآفره، علی (۱۴۰۳). شناسایی و اولویت‌بندی موانع مشارکت شهروندان در خدمات شهری (مورد مطالعه شهر شادگان). فصلنامه رهیافتی در جامعه‌شناسی و توسعه، ۱۸(۱)، ۶۰-۷۶. https://www.jasdr.ir/article_223976.html
- یزدان‌پناه، لیلا (۱۳۸۶). موانع مشارکت اجتماعی شهروندان تهرانی. رفاه اجتماعی، ۷(۲۶)، ۱۰۵-۱۳۰. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-7-fa.html>
- Abdi, A.N. M., Nageye, A. I., & Sabriye, H. O. (2025). Examining the effects of public participation on residents' trust in local government: The mediating effect of perceived responsiveness. *PLOS One*, 20(5), e0323047. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0323047>
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Asadi-Lari, M., Hassanzadeh, J., Torabinia, M., Vaez-Mahdavi, M. R., Montazeri, A., Ghaem, H., Menati, R., Niazi, M., & Kassani, A. (2016). Identifying associated factors with social capital using path analysis: A population-based survey in Tehran, Iran (Urban HEART-2). *Medical journal of the Islamic Republic of Iran*, 30, 414. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5307624/>
- Åström, J. (2020). Participatory urban planning: What would make planners trust the citizens? *Urban Planning*, 5(2), 84-93. <https://doi.org/10.17645/up.v5i2.3021>
- Ataman, C., & Tuncer, B. (2022). Urban interventions and participation tools in urban design processes: A systematic review and thematic Analysis (1995 – 2021). *Sustainable Cities and Society*, 76, 103462. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103462>
- Baloch, S., & Barrail, S. (2025). *The youth participation crisis*. Open Government Partnership. <https://www.opengovpartnership.org/stories/the-youth-participation-crisis/>
- Checkoway, B. (2011). What is youth participation?. *Children and youth services review*, 33(2),

- 340-345. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.09.017>
- Cammaerts, B., Bruter, M., Banaji, S., Harrison, S., & Anstead, N. (2014). *Youth participation and political engagement: Exploring the intersection*. Routledge.
 - da Cruz, N.F., Rode, P., & McQuarrie, M. (2019). New urban governance: A review of current themes and future priorities. *Journal of Urban Affairs*, 41(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/07352166.2018.1499416>
 - Devaney, L. (2016). Good governance? Perceptions of accountability, transparency, and effectiveness in Irish food risk governance. *Food Policy*, 62, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2016.04.003>
 - De Blasio, E., Colasanti, C., & Selva, D. (2020). Public communication and the barriers to participation: The case of Rome from an open government perspective. *Partecipazione e Conflitto*, 13(2), 1152–1167. <https://doi.org/10.1285/i20356609v13i2p1152>
 - Ernst, A. (2019). How participation influences the perception of fairness, efficiency, and effectiveness in environmental governance: An empirical analysis. *Journal of Environmental Management*, 238, 368–381. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.03.020>
 - Farthing, S. M. (2016). *Research design in urban planning: A student's guide*. SAGE Publications.
 - Ferguson, E., & Cox, T. (1993). Exploratory factor analysis: A users' guide. *International journal of selection and assessment*, 1(2), 84-94. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2389.1993.tb00092.x>
 - Fernández Guzmán Grassi, E., Portos, M., & Felicetti, A. (2024). Young people's attitudes towards democracy and political participation: Evidence from a Cross-European Study. *Government and Opposition*, 59(2), 582–604. <https://doi.org/10.1017/gov.2023.16>
 - Floyd, F. J., & Widaman, K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. *Psychological assessment*, 7(3), 286. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.7.3.286>
 - Giroux, H. A. (2003). Public pedagogy and the politics of neo-liberalism: Youth, culture, and the struggle for public life. *Journal of Educational Policy*, 18(5), 519–538. <https://doi.org/10.1080/0268093032000144556>
 - Gupta, J., Verrest, H., & Jaffe, R. (2015). Theorizing governance. In J. Gupta, K. Pfeffer, H. Verrest, & M. Ros-Tonen (Eds.), (J. Gupta, K. Pfeffer, H. Verrest, & M. Ros-Tonen, Eds.), *Geographies of Urban Governance: Advanced Theories, Methods and Practices* (pp. 27–43). Springer International Publishing.
 - Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF International Child Development Centre.
 - Hordijk, M., Miranda Sara, L., Sutherland, C., & Scott, D. (2015). Participatory instruments and practices in urban governance. In J. Gupta, K. Pfeffer, H. Verrest, & M. Ros-Tonen (Eds.), (J. Gupta, K. Pfeffer, H. Verrest, & M. Ros-Tonen, Eds.), *Geographies of urban governance: advanced Theories, methods and practices* (pp. 127–146). Springer International Publishing.
 - Hudon, P.A., & Rouillard, C. (2015). Critical management studies and public administration: Reinterpreting democratic governance using critical theory and poststructuralism. *Canadian Public Administration*, 58(4), 527–548. <https://doi.org/10.1111/capa.12132>
 - Kantamaturapoj, K., Chanchitpricha, C., Hongsuwan, P., Suebsing, P., Thaweessuk, S., & Wibulpolprasert, S. (2023). A framework of stakeholder analysis for public participation in EIA process: a case study of Thailand. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 41(6), 444–462. <https://doi.org/10.1080/14615517.2023.2261748>
 - Keping, Y. (2018). Governance and good governance: A new framework for political analysis. *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 11(1), 1–8. <https://doi.org/10.1007/s40647-017-0197-4>

- Kirlin, M. (2003). The role of civic skills in fostering civic engagement. *Journal of Political Science Education*, 2(2), 219–232. <https://doi.org/10.1080/1551216032000112808>
- Lansdown, G. (2010). *The realisation of children's participation rights: Critical reflections*. In B. Percy-Smith & N. Thomas (Eds.), *A handbook of children and young people's participation: Perspectives from theory and practice* (pp. 11–23). Routledge.
- OECD (2020). Governance for youth, trust and intergenerational justice: Fit for all generations? OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/c3e5cb8a-en>
- Pachi, D., & Barrett, M. (2012). Perceived effectiveness of conventional, non-conventional and civic forms of participation among minority and majority youth. *Human Affairs*, 22(3), 345–359. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0029-9>
- Pomeranz, E. F; & Stedman, R. C. (2020). Measuring good governance: Piloting an instrument for evaluating good governance principles. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 22(3), 428–440. <https://doi.org/10.1080/1523908X.2020.1753181>
- Quick, K. S., & Bryson, J. M. (2022). *Chapter 14: Public participation*. Edward Elgar Publishing.
- Shirazi, M. R. (2017). Concluding remark: Paradox of citizen participation in Iran. In *Citizens' Participation in Urban Planning and Development in Iran* (pp. 327–331). Routledge.
- The Global Goals (n.d.). *Goal 17: Partnership for goals*. <https://globalgoals.org/goals/17-partnerships-for-the-goals/>
- UN.ESCAP (2009). *What is good governance?* <https://www.unescap.org/resources/what-good-governance>
- UN-Habitat (2013). *Youth and cities: Urban youth, governance and development*. United Nations Human Settlements Programme. <https://unhabitat.org/youth-and-cities>
- UN-Habitat (n.d.). *Urban youth fund*. <https://unhabitat.org/urban-youth-fund>
- van Doeveren, V. (2011). Rethinking good governance. *Public Integrity*, 13(4), 301–318. <https://doi.org/10.2753/PIN1099-9922130401>
- Wagenaar, H. (2007). Governance, complexity, and democratic participation: How citizens and public officials harness the complexities of neighborhood decline. *The American Review of Public Administration*, 37(1), 17–50. <https://doi.org/10.1177/0275074006296208>
- Waheduzzaman, & Mphande, C.H. (2012). Gaps in pursuing participatory good governance: Bangladesh context. *Administration & Society*, 46(1), 37–69. <https://doi.org/10.1177/0095399712451891>
- Wong, N. T., Zimmerman, M. A., & Parker, E. A. (2010). A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion. *American Journal of Community Psychology*, 46(1–2), 100–114. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9330-0>

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Journal of Architecture and Urban Planning. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

شیرخدايي، مجتبی و معیریان، ندا (۱۴۰۵). در رثای مشارکت شهروندی؛ ادراک جوانان تهران از حکمروایی و مشارکت. فصلنامه علمی نامه معماری و شهرسازی، ۱۸ (۵۰)، ۵۹–۸۳.

DOI: 10.30480/aup.2026.6175.2334

URL: https://aup.journal.art.ac.ir/article_1479.html

